

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

**Náhradní rodinná péče – pěstounská péče
v Jabloneckém regionu**

Bakalářská práce

Autor: Renata Riegerová

Studijní program: B6731 – Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Ústav sociální práce
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Renata Riegerová**
Osobní číslo: **U1284**
Studijní program: **B6731 Sociální politika a sociální práce**
Studijní obor: **Sociální práce ve veřejné správě**
Název tématu: **Náhradní rodinná péče - pěstounská péče v Jabloneckém regionu**
Zadávající katedra: **Oddělení sociální práce a sociální politiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zabývá problematikou náhradní rodinné péče, zejména pěstounské péče. V teoretické části práce definuji možnosti náhradní rodinné péče, zaměřím se na pěstounskou péči: pěstoun - osoba pečující, v evidenci, dávky pěstounské péče. V praktické části práce se budu zabývat tím, jaký mají v okrese Jablonec nad Nisou sociální pracovníci pohled na využívání různých typů pěstounské péče, její finanční zajištění a další aspekty. K dosažení cíle použiji kvalitativní výzkumnou strategii a techniku rozhovoru. Zdroje literatury: MATĚJČEK, Zdeněk. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. Knižnice psychologické literatury. ISBN 80-042-5236-2. MATĚJČEK, Zdeněk; KOLUCHOVÁ, Jarmila. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002, 155 s. ISBN 80-717-8637-3. MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 978-807-3677-398. NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. K vybraným otázkám osvojování dětí. Praha: Linde, 2004, 159 s. ISBN 80-861-3156-4. ZEŽULOVÁ, Dagmar. Pěstounská péče a adopce. Praha: Portál, 2012, 197 s. ISBN 978-802-6200-659

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.**
Oddělení sociální práce a sociální politiky

Datum zadání bakalářské práce: **5. února 2014**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2015**

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.
ředitel

L.S.

Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Náhradní rodinná péče – pěstounská péče v Jabloneckém regionu“ vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Ve Velkých Hamrech dne

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Lucii Smutkové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, věnovaný čas a trpělivost při konzultacích. Také bych ráda poděkovala všem respondentům z řad sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí za poskytnuté rozhovory a mé rodině za podporu a trpělivost při mém studiu.

Abstrakt

RIEGEROVÁ, Renata. *Náhradní rodinná péče – pěstounská péče v Jabloneckém regionu*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Bakalářská práce se zabývá pěstounskou péčí z pohledu sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Cílem práce je zjistit, jaký mají pracovníci OSPOD pohled na výkon pěstounské péče v Jabloneckém regionu. Tento cíl je zkoumán ze tří pohledů: využívání jednotlivých typů pěstounské péče, finanční aspekty zajištění pěstounské péče a nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče.

V teoretické části jsou popsány jednotlivé formy náhradní rodinné péče, důraz je kladen na pěstounskou péči, finanční zajištění pěstounské péče a na nároky kladené na pěstouny v souvislosti s výkonem pěstounské péče.

Metodická část praktické části práce zahrnuje popis zvolené kvalitativní metody výzkumu, techniky polostrukturovaného rozhovoru, charakteristiku a zdůvodnění volby výzkumného souboru, průběh výzkumu. Výsledky výzkumného šetření jsou interpretovány dle jednotlivých dílčích cílů výzkumu metodou otevřeného kódování.

Klíčová slova: pěstounská péče, pěstouni, finanční aspekty pěstounské péče, orgán sociálně-právní ochrany dětí

Abstrakt

RIEGEROVÁ, Renata. *Alternative family care - foster care in county Jablonec*. Hradec Králové, 2015. Bachelor Degree Thesis. University of Hradec Králové. Leader of the Bachelor Degree Thesis: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

The bachelor thesis deals with foster care from the perspective of social worker in child protection. The aim of this thesis is to find out what is the viewpoint of social workers of the authority of child protection care on foster care in Jablonec region. This objective is studied from three perspectives: use of individual types of foster care, financial aspects of foster care and demands imposed on foster parents in foster care.

In the theoretical part there are described individual various forms of alternative family care, the emphasis is imposed on foster care, financial provision of foster care and demands on foster parents connected with the performance of foster care.

Methodological part of the practical section of thesis includes a description of selected qualitative method of research, techniques of semi-structured interview, characteristics and justification for choice of research file, course of research. Results of the research are interpreted according to the individual objectives of the research by the method of open coding.

Keywords: foster care, foster parents, financial aspects of foster care, authority of child protection care

Obsah

ÚVOD.....	11
TEORETICKÁ ČÁST	14
1 VZNIK A VÝVOJ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE, JEJÍ SOUČASNÉ FORMY	14
1.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	16
1.1.1 Svěření do péče jiné osoby.....	16
1.1.2 Osvojení	16
1.1.3 Pěstounská péče	18
1.1.4 Poručenství	20
1.1.5 Hostitelství.....	20
2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	22
2.1 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	24
2.1.1 Postavení pracovníků OSPOD v rámci procesu zprostředkování.....	25
2.1.2 Podání žádosti o zprostředkování PP.....	26
2.1.3 Posuzování žadatelů	26
2.1.4 Výkon pěstounské péče.....	27
2.2 TYPY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	28
2.2.1 Dlouhodobá pěstounská péče – osoba pečující	29
2.2.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu – osoba v evidenci	29
2.2.3 Příbuzenská pěstounská péče	30
3 FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE, DRUHY DÁVEK	31
3.1 PŘÍSPĚVEK NA ÚHRADU POTŘEB DÍTĚTE.....	32
3.2 ODMĚNA PĚSTOUNA.....	34
3.3 PŘÍSPĚVEK PŘI PŘEVZETÍ DÍTĚTE	35
3.4 PŘÍSPĚVEK NA ZAKOUPENÍ OSOBNÍHO MOTOROVÉHO VOZIDLA	35
3.5 PŘÍSPĚVEK PŘI UKONČENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	36
3.6 NÁROK NA VÝPLATU DÁVEK Z JINÝCH SYSTÉMŮ	36
4 SPECIFICKÉ NÁROKY KLADENÉ NA PĚSTOUNY PŘI VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	38
4.1 PŘIJETÍ DÍTĚTE DO RODINY.....	39
4.2 NÁROKY NA PĚSTOUNY VE SPOJENÍ S PÉČÍ O DĚTI	39
4.2.1 Raný vývoj dítěte	40
4.2.2 Psychická deprivace dítěte.....	40
4.2.3 Tělesné či zdravotní postižení dítěte	42
4.2.4 Dítě jiného etnika.....	42

4.2.5	<i>Co všechno musí zvládnout pěstoun – prarodič, příbuzný</i>	43
4.2.6	<i>Nároky kladené na pěstouny vykonávající přechodnou PP</i>	44
4.3	POSTAVENÍ PĚSTOUNA VE VZTAHU KE STÁTU A JEHO DALŠÍ POVINNOSTI	44
PRAKTICKÁ ČÁST		46
5	METODICKÁ ČÁST VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	46
5.1	HLAVNÍ CÍL VÝZKUMU	46
5.2	DÍLČÍ CÍLE	46
5.3	TRANSFORMACE DÍLČÍCH CÍLŮ DO OTÁZEK PRO ROZHOVOR	47
5.4	VÝZKUMNÁ STRATEGIE	48
5.4.1	<i>Metoda výzkumu</i>	49
5.4.2	<i>Výzkumný nástroj</i>	49
5.5	VOLBA A CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	50
5.5.1	<i>Popis situace v oblasti pěstounské péče v Jabloneckém regionu</i>	52
5.6	ORGANIZACE A PRŮBĚH VÝZKUMU	53
5.7	ETIKA VÝZKUMU	54
5.8	REFLEXE RIZIK VÝZKUMNÉ STRATEGIE	54
5.9	ANALÝZA ZÍSKANÝCH INFORMACÍ	55
6	INTERPRETACE ZJIŠTĚNÝCH INFORMACÍ	57
6.1	INTERPRETACE INFORMACÍ DC1	57
6.1.1	<i>Shrnutí DC1</i>	60
6.2	INTERPRETACE INFORMACÍ DC2	61
6.2.1	<i>Shrnutí DC2</i>	63
6.3	INTERPRETACE INFORMACÍ DC3	64
6.3.1	<i>Shrnutí DC3</i>	67
ZÁVĚR		68
SEZNAM TABULEK		71
SEZNAM ZDROJŮ		72
SEZNAM PŘÍLOH		I

Seznam zkratek

NRP – náhradní rodinná péče

LZPS – Listina základních práv a svobod

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PP – pěstounská péče

PPM – peněžitá pomoc v mateřství

PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu

SSP – státní sociální podpora

Úvod

Náhradní rodinná péče, a zejména pěstounská péče, je v dnešní době velmi diskutovanou oblastí nejen v médiích, ale i u široké veřejnosti. Každé dítě má právo vyrůstat v rodinném prostředí, a proto je v současnosti rodinná výchova upřednostňována před institucionální.

Možnost umístování dětí do náhradní rodinné péče (dále NRP) byla dána roku 1963 zákonem o rodině, významným zákonem upravujícím pěstounskou péči byl zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Po roce 1989 se naše společnost začíná přizpůsobovat západoevropskému modelu. Naše právní předpisy po tomto období prodělaly mnoho změn. Nejdůležitějšími dokumenty v oblasti rodinné péče v ČR je Ústava České republiky (č. 1/1993 Sb., v platném znění) a Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, v platném znění (dále LZPS). LZPS v článku 32 stanoví, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Primární dokument upravující rodinnou péči je též Úmluva o právech dítěte¹. V současné právní úpravě je NRP upravena zákonem č. 89/2012, Sb., občanský zákoník, v platném znění a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění. Smyslem náhradní rodinné péče je zajistit dítěti vyrůstat v přirozeném prostředí – v rodině. Pěstounská péče tvoří v dnešní době velmi významnou formu náhradní rodinné péče.

Proč jsem si vybrala téma pěstounské péče? Zejména proto, abych upozornila na jednu z možností pro děti, které nemohou vyrůstat se svojí rodinou, svými biologickými rodiči. V mé bakalářské práci se zaměřím na bližší prozkoumání problematiky pěstounské péče v oblasti Jablonce nad Nisou, Železného Brodu a Tanvaldu. S pěstounskou péčí mám osobní zkušenost ze svého pracovního zařazení. Pracuji na pozici kontroly a ověřování dávek státní sociální podpory a pěstounské péče, zabývám se metodikou dávek na Úřadu práce ČR, krajské pobočce v Liberci, kontaktním pracovišti v Tanvaldě. Úřad práce ČR zajišťuje výplatu těchto dávek. To mě přivedlo k otázce, jak se na výkon a jednotlivé aspekty pěstounské péče dívají pracovníci/pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

---

¹ přijata Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989

Dnešní legislativa (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění) rozlišuje dva základní typy pěstounské péče – pěstounská péče poskytovaná osobou pečující a pěstounská péče poskytovaná osobou v evidenci. V rámci zaměření tohoto textu se budu věnovat oběma zmíněným formám. Toto téma je v dnešní době velmi citlivé, ze své pracovní pozice vnímám, že může docházet i ke zneužívání dávek pěstounské péče, kdy se rodina snaží zajistit si pravidelný příjem svěřením dětí do pěstounské péče.

Na zdejší univerzitě bylo zpracováno mnoho prací na téma pěstounské péče. Jako příklad mohu uvést bakalářskou práci Petry Kalmusové z roku 2014 s názvem *Náhradní rodinná péče očima pěstounů*, kde se autorka zabývala pěstounskou péčí očima pěstounů a motivací pěstounů k přijetí cizího dítěte do rodiny. Marta Řezníčková ve své diplomové práci *Zabezpečení nezaopatřených dětí v prarodičovské pěstounské péči* z roku 2013 porovnávala zabezpečení dětí v prarodičovské pěstounské péči z dob minulosti po současnost, názory na zabezpečení zkoumala jak z pohledu prarodičů, tak z pohledu sociálních pracovníků. V jedné z kapitol se zaměřila i na potřeby dětí v prarodičovské pěstounské péči a na děti po skončení pěstounské péče.

Moje práce se od ostatních odlišuje tím, že se na problematiku pěstounské péče zaměřím z pohledu pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí, jak nahlíží na využívání jednotlivých typů pěstounské péče (dále PP), finanční aspekty zajištění PP a jak vnímají nároky kladené na pěstouny při jejím výkonu.

Hlavním cílem praktické části mé práce je zjistit, jaký mají pracovníci OSPOD² pohled na výkon pěstounské péče v Jabloneckém regionu. DC1 je zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče. DC2 je zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD V Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče. DC 3 je zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče. Otázky budu směřovat na sociální pracovnice OSPOD v Jablonci nad Nisou, Železném Brodě a Tanvaldě. S ohledem na zaměření výzkumného šetření jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii a techniku polostrukturovaného rozhovoru.

Tato práce může být přínosem k následnému vzdělávání sociálních pracovníků a také studentů, kteří studují sociální a další příbuzné obory. Dále by mohla být využita

---

² orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále bude užívána zkratka OSPOD)

k informování veřejnosti a budoucích žadatelů o pěstounskou péči k získání uceleného přehledu o typech a finančním zajištění pěstounské péče a nárocích, které jsou kladeny na pěstouny při výkonu pěstounské péče.

Teoretická část zahrnuje čtyři kapitoly. Úvodní kapitola teoretické části je věnována základním informacím o vzniku náhradní rodinné péče a jejím formám dle současné právní normy, druhá kapitola úzce souvisí s první kapitolou, v ní je čtenář podrobněji seznámen s pěstounskou péčí, jejími typy, je zde vymezeno, které osoby jsou vhodné pro pěstounskou péči a také jaké děti je možné umístit do pěstounské péče. Třetí kapitola je věnována finančnímu zajištění pěstounské péče v závislosti na typu pěstounské péče, jaký je rozdíl ve finančním zabezpečení „klasické“ dlouhodobé pěstounské péče (pěstounská péče vykonávána pečující osobou) a pěstounské péče na přechodnou dobu (pěstounská péče vykonávána osobou v evidenci). Ve čtvrté kapitole se čtenář dočte o specifických nárocích, které jsou kladeny na pěstouny při výkonu pěstounské péče. Kapitoly dvě až čtyři jsou vázány k jednotlivým dílčím cílům výzkumu a obsahují shrnutí v návaznosti na využití ve výzkumné části práce.

Praktická část je rozdělena na dvě kapitoly. Pátá kapitola se zabývá metodickou částí výzkumu, kde specifikují hlavní cíl, dílčí cíle výzkumu a jejich transformaci do otázek pro rozhovor. Dále seznámím čtenáře s použitými metodami výzkumu a výzkumným nástrojem, s technikou polostrukturovaného dotazování. Další podkapitoly se zabývají volbou a charakteristikou výzkumného souboru a zajištěním organizace a průběhu výzkumu. V závěru páté kapitoly reflektují etická rizika výzkumu a výzkumné strategie. V šesté kapitole jsou interpretovány zjištěné informace.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vznik a vývoj náhradní rodinné péče, její současné formy

Náhradní rodinná péče je úzce spojena s historií lidstva. Již ve Starém Římě nabývá osvojení svou právní formu. Děti byly přijímány dle aktuálního nastavení společnosti, kde nebylo výjimkou přijetí dítěte za účelem získání majetku nebo levné pracovní síly. Dle Římského práva mohl osvojit dítě pouze muž, jelikož byl živitelem rodiny a také v tomto období disponoval většími právy než žena. Nebyla povolena adopce vlastních nemanželských dětí. Děti byly většinou odkládány u kostelů, kde měly šanci přežít a obvykle byly přijaty novou rodinou. (Nožířová, 2012)

Počátky pěstounské péče byly velmi kritizovány. Jednalo se zejména o placené kojné, kterým bylo připisováno, že děti získávají z mateřského mléka její vlastnosti, což mohly být i vlastnosti neušlechtilé, negativní. Lidé se domnívali, že využívání kojných je proti lidské přirozenosti a nerespektování Boha. Kojná byla vybírána podle vlastností, které byly pro dítě žádoucí. V době před první světovou válkou dochází k zakládání nalezinců, přesto byly kojné hojně využívány, děti vyrůstaly na venkově až do svých šesti let a poté byly vráceny zpět do své původní rodiny. Jak uvádí Matějček (1999), z dnešních poznatků můžeme usoudit, že toto pravděpodobně vedlo k odcizení dítěte a jeho deprivaci a frustraci. Česká zemská komise pro péči o mládež založená roku 1908 řešila během 1. světové války nejen situaci osiřelých dětí, ale také dětí ze sociálně slabých rodin. Také pěstounská péče nebyla opomíjena. Již Vojtěch Franc se velmi angažoval v otázkách opuštěných dětí, jeho odborný spis „O nalezencích v Čechách“ z konce 19. století se zaobírá aktuálními myšlenkami, které jsou aktuální i v současnosti. Upozorňoval na finanční motivaci, která v té době byla sice výrazná, avšak přesto nesměřovala k vyšší životní úrovni. Finanční zabezpečení pěstounů se snižovalo s růstem věku dítěte, tedy naopak, než v současnosti. Pěstounská péče byla vykonávána do 6. roku věku dítěte, poté muselo být dítě vráceno zpět do ústavu. Pěstoun si jej mohl „ponechat“ pouze na vlastní náklady. (Matějček a kol., 1999)

Teprve v meziválečném období se dostává do popředí zájem dítěte. Dříve byl v popředí zejména zájem osvojitele a pěstouna. (Nožířová, 2012) Během 1. republiky dochází k rozvoji jak osvojení, tak pěstounské péče. Dětské domovy byly spíše záchytné a diagnostické a neposkytovaly možnost trvalého pobytu dětí. Také existovaly

sirotčince, kde děti mohly pobývat déle, na které byla napojena „tzv. *pěstounská péče nalezenecká – ústav svěřil dítě pěstounům nejprve na 10 let, později do 16 let a dítě se pak do něj vracelo. Stěží se lze ubránit pocitu, že šlo o postup psychologicky problematický a v rámci jinak velmi osvícené prvorepublikové péče o děti i paradoxní.*“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 16)

Nemohu se nezmínit o významném projektu pěstounské a hostitelské péče, kde z iniciativy jednotlivce, britského úředníka Nicholase Wintona, vzešla záchrana ohrožených dětí z židovských rodin, která začala probíhat od června roku 1939 a skončila 1. září 1939. Děti byly přivezeny do Anglie zcela bez prostředků. Na britské straně nedocházelo k žádnému výběru vhodných pěstounů, děti byly náhodně rozděleny do rodin, kde posléze získaly i vzdělání. Zachráněno bylo 669 dětí. Zpět do Čech se jich vrátilo velmi málo, poté přesto odcházely, jelikož jejich příbuzní zahynuli. (Gabriel, Novák, 2008)

Po 2. světové válce však dochází k ústupu individuální péče a v péči o dítě je upřednostněna kolektivní péče. (Nožířová, 2012) Roku 1950 byla zrušena pěstounská péče, možná byla pouze příbuzenská, nebo na základě dohody rodičů a pěstounů bez přítomnosti soudu. Ostatní formy byly ukončeny oficiálním rozhodnutím ministerstva sociální péče, bylo to zdůvodněno zejména tvrzením, že cestou k socialismu se rodinné problémy stanou ojedinělé a ubude nechtěných dětí. Rozvoj kolektivní péče byl zmírněn zákonem o rodině z roku 1963, který upravoval rodinné právo v období 1963 – 2013. Oblast pěstounské péče byla upravena až zvláštním zákonem č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, který byl několikrát novelizován. O pěstounské péči a osvojení nadále rozhodoval soud, ovšem podklady pro soudní jednání připravovali především pracovníci národních výborů, mezi kterými mnohdy bývali i lidé, kteří vděčili za své postavení členství v komunistické straně. (Gabriel, Novák, 2008)

Zákon č. 50/1973 Sb. byl zrušen předpisem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Rodinné právo je nyní upraveno novým Občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2014, oblast rodinného práva je upravena částí dvě tohoto zákona – Rodinné právo (nahrazuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). Upravuje mimo jiné institut manželství a vztahy mezi příbuznými. Dochází k výraznému posílení rodiny a jejích nezastupitelných funkcí.

1.1 Formy náhradní rodinné péče

Pěstounská péče, která je jádrem mého zájmu, je jednou z forem náhradní rodinné péče. Tuto kapitolu jsem do své práce zařadila proto, aby byly zdůrazněny její odlišnosti a specifika a zároveň poukázala na to, že některé z forem náhradní rodinné péče mohou předcházet pěstounské péči, nebo na pěstounskou péči navazovat.

Náhradní rodinnou péčí rozumíme péči o dítě, která je uskutečňována jinou osobou, než rodičem. Rozlišujeme různé formy náhradní rodinné péče, a to svěřením do péče jiné osoby, osvojení (již nerozlišujeme zrušitelné a nezrušitelné), dále poručenství a pěstounskou péči.

Pěstounská péče dostala v současnosti mnoha změn. Od 1. 6. 2006 vznikl institut pěstounské péče na přechodnou dobu, který zpočátku nebyl využíván, k jeho pozvolnému nástupu došlo až novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti 1. 1. 2013, a která měla vliv zejména na finanční zajištění pěstounské péče.

1.1.1 Svěřením do péče jiné osoby

Svěřením do péče jiné osoby je zakotveno v občanském zákoníku č. 89/2012, který je účinný od 1. 1. 2014, a který nahradil zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Soud svěří dítě do péče jiné osoby, pokud o dítě nemůže pečovat ani jeden z rodičů nebo poručník. Svěřením do osobní péče musí být vždy v souladu se zájmy dítěte, nenahrazuje předpěstounskou, pěstounskou péči ani péči, která předchází osvojení. Přednost má osoba v příbuzenském vztahu, pokud je tato péče v souladu se zájmy dítěte. Povinnosti pečující osoby vymezuje soud, rodiče mají nadále vyživovací povinnost k dítěti, její rozsah stanovuje soud, a to s ohledem na možnosti, schopnosti a majetkové poměry rodičů. (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění)

1.1.2 Osvojení

Osvojitelem se může stát pouze osoba zletilá a svéprávná, která svým způsobem života bude pro osvojované dítě dobrým rodičem. Zdravotní stav osvojitele nesmí ve značné

míře omezovat péči o dítě, také věkový rozdíl mezi osvojitelem a dítětem musí být přiměřený, ne menší než 16 let³. Opatrovník zastupující dítě musí dát souhlas s osvojením, pokud je dítě mladší 12 let. U dítěte, které již dosáhlo 12-ti let věku, je vždy vyžadován osobní souhlas, po předchozím poučení o důsledcích jeho souhlasu. Novinkou v novém občanském zákoníku je osvojení zletilé osoby, které však nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Jsou zde uvedena ustanovení, za jakých podmínek lze zletilého osvojit. (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění)

„Co tedy ale osvojení přesně je? Jedná se o umělé (právní) navození takového vztahu mezi osvojencem (tj. dítě) a osvojitelem (tj. žadatel – viz dále), jaký je mezi biologickým rodičem a dítětem. Osvojitel má vůči osvojenému dítěti rodičovskou zodpovědnost, vyživovací povinnost a další právní závazky, ale i nároky.“ (Nožířová, 2012, s. 13) Tzn., že dítě má stejné postavení jako biologické dítě, včetně všech příbuzenských vztahů. Osvojením zanikají veškerá práva mezi dítětem a jeho původní rodinou. Osvojitelé k němu mají vyživovací povinnost a jsou, po nabytí právní moci rozhodnutí soudu o osvojení, uvedeni jako rodiče v rodném listě dítěte. (Nožířová, 2012)

Nynější právní úprava⁴ již nerozlišuje osvojení zrušitelné a nezrušitelné, jako tomu bylo v zákoně o rodině. Rozlišuje pouze osvojení nezletilého a zletilého. Zrušit osvojení lze do 3 let od rozhodnutí osvojení, po uplynutí lhůty již osvojení nelze zrušit, a to i v případě důležitých důvodů. Výjimkou jsou případy osvojení, které jsou v rozporu se zákonem. (Bubleová a kol., 2014)

V současné praxi je častým problémem *„získání souhlasu k osvojení bez vztahu k určitým osvojitelům po uplynutí šesti týdnů od narození dítěte. Matka je již často někde na jiném místě a tento pro dítě velmi důležitý úkon z různých důvodů neudělá.“* (Bubleová a kol., 2014, s. 11) Je proto důležité podat matkám vysvětlení, že tento úkon je pro dítě velmi významný, že jim v případě osvojení zaniká vyživovací povinnost a další povinnosti, které plynou z rodičovské zodpovědnosti. Osvojení ve spojení s pěstounskou péčí na přechodnou dobu se stává významným krokem pro zdárný vývoj úplně nejmenších dětí. Díky této formě pěstounské péče se již děti vhodné k osvojení nemusí ocitnout v ústavní péči. Pobývají v pěstounské rodině až do doby, kdy jsou

---

³ Nový občanský zákoník umožňuje výjimečně i menší věkový rozdíl se souhlasem opatrovníka, který dítě zastupuje v řízení.

⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, účinnost od 1. 1. 2014

přemístěny do osvojitelské rodiny. Mělo by tak docházet ke zrychlení řízení a omezení ústavní výchovy. V mnoha případech je v zájmu dítěte i anonymita osvojení, a to z důvodu nevhodného zasahování rodičů do výchovy dítěte. (Bubleová a kol., 2014) Dále v textu budu používat i termín adopce jako synonymum pro osvojení.

1.1.3 Pěstounská péče

Pěstounská péče se od adopce liší v právní situaci dítěte. Dítě osvojené se stává dítětem nových rodičů, kteří jsou většinou bezdětní a usilují o založení rodiny. U osvojení také zanikají veškerá práva a povinnosti biologických rodičů. Do pěstounské péče se dostávají většinou starší děti, které nemohou být osvojeny, mohou mít zdravotní problémy, děti odlišného etnika, nebo také skupiny sourozenecké, o které nemají rodiče zájem, nebo zrovna nemají vhodné podmínky pro jejich výchovu. *„Pěstounská péče je tedy jakousi formou smlouvy mezi státem, který převzal dohled nad výchovou dítěte, a rodinou, jež toto dítě do výchovy přijímá. Pěstouni nemají rodičovská práva a také nemají vůči dítěti vyživovací povinnost, tato práva a povinnosti zůstávají biologickým rodičům.“* (Zezulová, 2012, s. 16)

Obecně je uváděno, že osvojení je nevyšší formou náhradní rodinné péče. Pěstounství je řazeno spolu s adopcí k základním formám náhradní rodinné péče. Jak uvádí Gabriel, Novák (2008), pokud by došlo k absenci pěstounské péče, tak by *„děti, které nejsou právně volné, ale z různých důvodů nemohou vyrůstat v biologické rodině, musely zůstat v ústavní péči.“* (Gabriel, Novák, 2008, s. 46)

Pěstouni zastupují dítě pouze v omezeném rozsahu, zejména se jedná o běžné každodenní záležitosti. Důležitá rozhodnutí musí být se souhlasem biologických rodičů. Pěstouni tak nemohou dát souhlas ke zdravotnímu zákroku, nebo při volbě studia, volbě povolání nebo vydání cestovních dokladů. (Gabriel, Novák, 2008) Dle Matějčka a kol. (1999) se jedná o volnější svazek než osvojení. Nároky na výchovu a porozumění dítěti jsou stejné jako u osvojení, avšak v případě rodičovské identity pěstounství nepřipouští stylizaci do role vlastních rodičů. Tím mají pěstouni *„větší možnost než rodiče adoptivní přijímat dítě takové, jaké je. Snáze se vyhnou přepjatému očekávání a realističtěji nahlíží na moc a účinnost své výchovy.“* (Matějček a kol., 1999, s. 47)

Velmi rozšířená je také příbuzenská pěstounská péče. Ta je vykonávána buď prarodiči, nebo ostatními příbuznými dítěte. Matějček a kol. (1999) ve své publikaci uvádí, že v pěstounské péči, kterou vykonávají prarodiče, může někdy docházet k přemíře lásky a shovívavosti. Také pokročilejší věk prarodičů může z důvodu úzkosti, či úbytku psychických a fyzických sil snížit realistické porozumění dítěti. Také se zmiňuje o osobním sdělení Prof. J. Koluchové, která uvádí, že prarodiče jsou méně ochotní vyhledávat pro děti odbornou pomoc, tu také často odmítají, nepřijímají zkušenosti druhých a straní se činností různých svépomocných sdružení, jsou méně solidární a spatřují v zájmu úředních osob nemístnou vtíravost a kontrolu. (Matějček a kol., 1999)

Motivací k pěstounství je celá řada, třeba touha mít dítě. Tato touha by samozřejmě měla převládat. Zezulová (2012) uvádí také motivace, *„které se částečně mohou překrývat s motivacemi k adopci – přání mít sourozence pro dítě, které už v rodině je, řešení úmrtí dítěte v rodině atd. Neobvyklá není ani volba pěstounské péče s motivací adoptce, kdy žadatelé nechtějí čekat několik let na dítě vhodné do adoptce, a rozhodnou se pro pěstounskou péči. V těchto případech je však mnohdy silná touha dítě vlastnit a očekávat od něj naplnění vlastních potřeb. Malá tolerance k jeho limitům může vést až k přílišné snaze napasovat přijaté dítě do našich škatulek.“* (Zezulová, 2012, s. 18) Pokud mluvíme o motivaci k pěstounské péči, nelze nezmínit častou představu, že lidé se pěstounství věnují pro peníze. To ovšem není pravda. Pěstounům náleží odměna za výchovu dítěte, které do rodiny přichází se svou většinou složitou minulostí. Dítě, které vyrostlo v láskyplném prostředí má více šancí uplatnit se snáze v budoucím životě a nerozšiřovat řady sociálně vyloučených. *„Takže pěstounství člověk nedělá pro peníze, ale za peníze. A to je velký rozdíl.“* (Zezulová, 2012, s. 20)

Institut pěstounské péče na přechodnou dobu vznikl novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. 6. 2006. Této formě pěstounské péče se budu podrobněji věnovat v další kapitole. Pěstounská péče na přechodnou dobu je velmi specifická, je vhodná zejména pro děti, které později přecházejí do osvojení. Také finanční zajištění této péče se odlišuje od „klasické“ pěstounské péče (termínem „klasická“ pěstounská péče a „dlouhodobá“ pěstounská péče popisují jednu a tu samou formu pěstounské péče, která je vykonávána osobou pečující), a to novelou výše uvedeného zákona s účinností od 1. 1. 2013 a novelou zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

1.1.4 Poručenství

Poručenská péče je vhodná alternativa rodinné péče, zejména pro starší děti, které již mají vytvořenu určitou rodinnou identitu a přichází do rodiny se svými vzpomínkami ze života s biologickými rodiči apod. (Gabriel, Novák, 2008) Soud jmenuje dítěti poručníka, pokud není žádný z rodičů, který by vykonával rodičovskou zodpovědnost. Poručník má vůči dítěti práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte, avšak každé rozhodnutí v podstatných záležitostech podléhá schválení soudem. Můžeme říci, že někdy je pro pěstouny složitější získat svolení zákonného zástupce, než pro poručníka svolení soudu. Jako v případě pěstounské péče, má i poručník nárok na pěstounské dávky. (Gabriel, Novák, 2008)

1.1.5 Hostitelství

Tato forma náhradní rodinné péče je velmi málo využívána. Pojem hostitelství stávající právní úprava nezná, v současné době se hostitelství řídí dle § 30 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dle Nožířové (2012) by kvalitní právní úprava, případně osvěta, mohla přispět k vyššímu počtu hostitelství, které by prospělo zejména starším dětem pobývajícím v ústavní péči, a které není možno umístit natrvalo do náhradní rodiny. Stát by tak mohl využít potenciálu občanů, *„kteří mohou být přínosem pro děti v ústavní výchově, a tedy potažmo přínosem pro celou naši společnost.“* (Nožířová, 2012, s. 14)

Institutu hostitelské péče je možné využít v případě osvojení starších dětí. Souhlas k hostitelské péči vydává příslušný úřad na základě návrhu hostitele a se souhlasem ředitele zařízení, ve kterém dítě pobývá. Hostitelská péče je vhodná pro adaptaci dítěte v rodině a pro navázání bližšího vzájemného kontaktu mezi dítětem a budoucím osvojitelem. (Bubleová a kol., 2014)

V první kapitole jsem krátce popsala historii NRP a uvedla její formy v České republice dle současných právních úprav. Jak je z textu patrné, NRP prošla mnoha změnami, postupně se do popředí dostává zájem dítěte. Mezníkem v NRP se stal zákon o rodině z roku 1963, který znovu upřednostnil individuální péči před péčí ústavní. V posledních letech dostala mnoha změn také pěstounská péče, a to jak „klasická“, tak na přechodnou dobu, která se dostala do popředí až s účinností novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která vešla v platnost 1. 1. 2013 spolu s „výhodnějším“ finančním zajištěním. Pěstounská péče je jednou z možností pro děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, a také pro děti v rané péči, které jsou umístěny do pěstounské péče na přechodnou dobu a poté jsou dány do osvojení. Tuto kapitolu jsem do své práce zařadila z důvodu seznámení čtenáře s jednotlivými formami NRP a jejich vzájemné „provázanosti“.

2 Pěstounská péče

Témata zpracovávaná v této kapitole budou sloužit jako podklad k formulaci prvního dílčího cíle – zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče. V této kapitole seznámím čtenáře se současnou právní úpravou PP, se změnami, ke kterým došlo novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zákona o státní sociální podpoře. Dále popíšu postup při zprostředkování PP, výkon a jednotlivé typy pěstounské péče.

Současná právní úprava pěstounské péče vychází především z Listiny základních práv a svobod, mezinárodních úmluv, ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí, z občanského zákoníku. NRP má přednost před ústavní výchovou, proto vždy soud zkoumá, „*zda nelze dítě svěřit do péče fyzické osoby před nařízením ústavní výchovy, a pokud je již ústavní výchova nařízena, má ji soud zrušit, pokud lze dítě svěřit do péče fyzické osoby.*“ (Vránová, 2011, s. 10)

Pěstounskou péči garantuje stát. Kromě péče a výchovy zajišťuje dítěti hmotné zabezpečení a také odměnu pro osobu pečující o dítě. PP vzniká na základě rozhodnutí soudu, o zrušení PP musí také rozhodnout soud. Dosažením zletilosti dítěte pěstounská péče zaniká.⁵ „*Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů.*“ (Vránová, 2011, s. 10) Samo však musí být schopno vyjádřit svůj názor s ohledem na věk a rozumovou schopnost, k tomuto názoru je třeba přihlídnout.

Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, je oprávněn dítě zastupovat pouze v běžných záležitostech. V některých případech (např. úmrtí rodičů, zbavení rodičovské zodpovědnosti, apod.) je možné PP změnit na poručenskou. (Vránová, 2011) Pokud se nejedná o běžné záležitosti, musí být rozhodnutí poručníka schváleno soudem. V případě pěstounů může dojít např. k situaci, že nelze získat souhlas biologických rodičů, např. z důvodu „špatných“ vztahů mezi biologickými rodiči a pěstouny, nebo z důvodu neznámého pobytu, nezájmu o dítě.

---

⁵ Nárok na dávky ze státní sociální podpory, vyplácené dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, trvá i nadále, nejdéle do 26-ti let věku dítěte, pokud dítě splňuje podmínku nezaopatřenosti.

Zprostředkování náhradní rodinné péče má v kompetenci Krajský úřad, prvotní informace poskytuje žadateli oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Postup žadatelů je upraven zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění. V § 19a je vymezeno, v čem spočívá zprostředkování osvojení a pěstounské péče. Je to zejména ve vyhledávání dětí, které potřebují zajistit péči formou pěstounské péče nebo osvojení, vyhledávání fyzických osob vhodných stát se pěstouny či osvojiteli a jejich odborné přípravě, a také ve výběru určité fyzické osoby pro určité dítě a v zajištění osobního vzájemného seznámení. V zákoně je také uvedeno, kdo je vhodným žadatelem o náhradní rodinnou péči, a které děti jsou vhodné do adopce nebo pěstounské péče. Práva a povinnosti plynoucí z pěstounské péče jsou upravena částí pátou zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí – pěstounská péče na přechodnou dobu

Pojem přechodná pěstounská péče, nebo také pěstounská péče na přechodnou dobu je používán dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí od 1. 1. 2006, kdy byl zaveden institut přechodné pěstounské péče a také v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, který platil do účinnosti nového předpisu⁶, tj. do 31. 12. 2013. Do roku 2006 se využívaly ostatní formy NRP, svěřeni do péče jiné osoby, opatrovnictví a poručenství. Právní úprava pěstounské péče na přechodnou dobu (dále budu uvádět PPPD) od 1. 1. 2006 však nedořešila finanční zajištění pečujících osob. Dle sociálně-právní analýzy přechodné pěstounské péče v ČR z roku 2011,....., *není hmotné zajištění osoby vykonávající přechodnou pěstounskou péči odlišeno od hmotného zajištění pěstounské péče.*“ (Vránová, 2011, s. 12) Proto se v době zpracování tohoto modelu řešila nefunkčnost institutu přechodné pěstounské péče, jeho chybějící financování. (Vránová, 2011)

Od roku 2009 pracuji na oddělení státní sociální podpory, kde jsou vypláceny dávky PP. V mé praxi jsem se do konce roku 2012, ve zkoumané oblasti, nesetkala s pěstounem vykonávajícím pěstounskou péči na přechodnou dobu. Dle mého názoru to bylo dáno tím, že finanční zajištění nebylo odpovídající k výkonu výše uvedeného typu PP. Do PPPD jsou obvykle svěřovány děti v rané péči, a to většinou do rozhodnutí soudu o osvojení dítěte. Do účinnosti novely, která znamenala výhodnější finanční zajištění,

---

⁶ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, účinnost od 1. 1. 2014

to pro pěstouna, vykonávajícího přechodnou pěstounskou péči, znamenalo odejít ze zaměstnání, pečovat o dítě (např. 4 měsíce) a poté se zase vrátit do zaměstnání. Po krátké době mohl mít svěřeno další dítě. Toto bylo samozřejmě velmi stresující jak pro pěstouna, tak pro zaměstnavatele. Zaměstnavatel nemohl předpokládat, kdy pěstoun bude mít svěřeno další dítě, a bude muset hledat náhradu za zaměstnance. Také pěstoun, pokud by nemohl v tomto případě své zaměstnání vykonávat, by zůstal zcela bez prostředků v době, kdy by nepečoval o žádné dítě. Konečná, Sudová (2011) uvádějí, že princip PPPD spočívá v připravenosti přijmout dítě v nesnázích, kde se nedá plánovat vyčerpání, podobně jako s pohotovostní službou u záchranky nebo u hasičů, diskutovanou otázkou proto zůstává hmotné zabezpečení v době, kdy se pečující osoby nebudou starat o žádné dítě.

Od 1. 1. 2013 nastává zlom v PPPD, dochází k výrazné změně ve finančním zabezpečení pěstounské péče. A to jak té „klasické“, tak na přechodnou dobu. Odměna pěstouna sice má i nadále „povahu dávky“⁷, ale považuje se za příjem ze závislé činnosti. Výše odměny se liší v závislosti na typu PP („klasická“ dlouhodobá PP – osoba pečující, PP na přechodnou dobu – osoba v evidenci). Dle počtu dětí se dávka u „klasické“ PP navyšuje (také se navyšuje v případě svěřených dětí, které jsou závislé na pomoci jiné osoby), u PP na přechodnou dobu zůstává ve stejné výši, a to i když nepečuje o žádné dítě (zvyšuje se pouze tehdy, pokud je svěřené dítě v PPPD závislé na pomoci jiné fyzické osoby). Tímto je vyřešeno finanční zajištění v mezidobí, kdy pěstoun na přechodnou dobu nepečuje o žádné dítě, jeho výše nahrazuje příjem ze zaměstnání. Finanční zajištění PP je podrobněji rozvedeno v kapitole 3 – Finanční zajištění PP a druhy dávek, kde jsou uvedeny jednotlivé výše dávek a nárok na dávky dle typů PP.

2.1 Zprostředkování pěstounské péče

Úvahy některých lidí podat žádost o NRP mohou být různě dlouhé. V případě osvojení se může jednat o dlouhodobou léčbu neplodnosti. Neúspěchy v této léčbě mohou znamenat vysokou zátěž na psychiku, jsou vyčerpávající, u některých lidí je podání žádosti o osvojení až poslední možností. Také úvahy o pěstounské péči nejsou

---

⁷ Např. pro stanovení nároku na dávky státní sociální podpory se nezapočítává do výše příjmu.

krátkodobé. „ Některí klienti uvažovali o přijetí dítěte do PP ještě před narozením svých dětí, ale založení vlastní rodiny pro ně bylo prioritou. Poté, co děti alespoň částečně „odrostou“, přichází zpravidla na OSPOD a podávají žádost...Jejich hlavním motivem je touha pomoci dalšímu dítěti, rozšířit rodinu, rozdělit se o zdroje, které mají, ukázat dítěti z dětského domova, že lze žít i jinak – rodinně.“ (Nožířová, 2012, s. 39)

Lidé, kteří již mají své děti, většinou podávají žádost o NRP z altruistických důvodů, a to pomoci jinému dítěti. Obvykle se jedná o zprostředkování pěstounské péče. Kdežto motivací žadatelů o osvojení (většinou neplodných párů) je pomoc sobě, „...tedy saturovat svou rodičovskou potřebu, která zůstává dlouhodobě neuspokojena. Důvodem pro podání žádosti je v první řadě nenaplněná potřeba rodičovství.“ (Nožířová, 2012, s. 40)

Do osvojení jsou většinou umísťovány děti, které je možné předat do NRP v raném věku a předpokládá se jejich méně problémový vývoj. Do pěstounské péče jsou nejčastěji předávány děti, které potřebují trvalou individuální péči, jsou to děti především sociálně osiřelé, mohou mít různé zdravotní nebo psychomotorické překážky a také děti jiného etnika. Pro pěstouny to znamená velice náročný úkol, pokud se rozhodnou pro přijetí staršího dítěte, dítěte se zdravotním postižením či dítěte jiného etnika. V případě zdravotního postižení se od pěstounů vyžaduje informovanost o této problematice, zejména o představě specifických potřeb a znalost možného vývoje postižení. (Bubleová, Haberlová in Pěstouni mají..., 2007)

2.1.1 Postavení pracovníků OSPOD v rámci procesu zprostředkování

Sociálně-právní ochrana dětí je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění. Dle § 4 tohoto zákona jsou jejími orgány krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a Úřad práce ČR. Proces zprostředkování náhradní rodinné péče zajišťují sociální pracovníci, kteří musí splňovat odbornou způsobilost dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Právě pracovníci OSPOD, kteří jsou zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností, odboru sociálních věcí, a kteří se zabývají zprostředkováním náhradní rodinné péče a doprovázením pečujících osob, jsou informanty v mém výzkumu.

2.1.2 Podání žádosti o zprostředkování PP

V rámci ČR proces zprostředkování PP zajišťují krajské úřady. Jak jsem se již výše zmínila, první úkony jsou v kompetenci obecního úřadu obce s rozšířenou působností, nebo magistrátu statutárního města, oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Žadatel podává žádost u obecního úřadu s rozšířenou působností dle místa svého trvalého pobytu. Obecní úřad s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci jak žadatele o zprostředkování pěstounské péče, tak spisovou dokumentaci o dítěti. Žádost se podává na předepsaném vzoru a přílohách k žádosti. To ovšem neznamená, že pokud žadatel nepodá žádost na tomto formuláři, že je mu žádost odmítnuta. Vždy má právo na přijetí žádosti a její vyřízení písemným rozhodnutím. Žadatel však musí k žádosti připojit svůj souhlas, že OSPOD je oprávněn zjišťovat další potřebné údaje pro zprostředkování. O svěřeni dítěte do PP rozhoduje soud. (Bubleová a kol., 2014)

2.1.3 Posuzování žadatelů

Obecním úřadem obce s rozšířenou působností

Posuzování žadatelů probíhá jak v rámci obecního úřadu, tak v rámci krajského úřadu. Obecní úřad shromáždí potřebné doklady ke zprostředkování PP, vede spisovou dokumentaci, která mimo jiné obsahuje žádost, doklad o státním občanství, nebo povolení k trvalému pobytu, opis z evidence Rejstříku trestů, zprávu o zdravotním stavu, kterou předkládá žadatel, písemný souhlas, že je OSPOD oprávněn zjišťovat další potřebné údaje, písemný souhlas žadatele s účastí na přípravě k přijetí dítěte do rodiny, stanovisko obecního úřadu k žádosti o zprostředkování. Poté obecní úřad s rozšířenou působností postupuje kopii spisové dokumentace krajskému úřadu.

Posuzování žadatelů krajským úřadem

Krajský úřad zajišťuje odborné posouzení žadatele. Odborné posouzení vždy předchází zařazení dětí a žadatelů do evidence a zahrnuje posouzení zdravotního stavu, psychologické posouzení a přípravu na přijetí dítěte. (Bubleová a kol., 2014)

Psychologické posouzení je nezbytnou podmínkou pro zařazení žadatele do evidence a je stěžejním materiálem pro vydání rozhodnutí o zařazení nebo nezařazení žadatele do evidence osob vhodných stát se pěstouny. (Nožířová, 2012) V psychologickém

posouzení nejde jen o posouzení žadatele. Odborné posouzení zahrnuje i vyjádření dětí žadatele a posouzení jejich schopnosti přijmout dítě do rodiny. Zvláštní důraz je kladen na žadatele, kteří se chtějí stát pěstouny na přechodnou dobu a jejich schopnost pečovat o děti vyžadující speciální péči. (Bubleová a kol., 2014)

Posouzení zdravotního stavu zajišťuje krajský úřad svým posudkovým lékařem, kterému žadatel sdělí jméno ošetřujícího lékaře. V posouzení se hodnotí, zda zdravotní stav nebrání v dlouhodobé péči o děti. (Bubleová a kol., 2014) Nožířová (2012) uvádí, že nelze diskriminovat žadatele z důvodu zdravotního stavu a ctí právo těchto žadatelů, na druhé straně chrání právo dítěte získat kvalitní rodinu a to v dlouhodobém výhledu. Nikdo nechce, aby dítě ztratilo své rodiče podruhé.

Zájemci o svěření dítěte do PP jsou povinni absolvovat přípravu k přijetí dítěte do rodiny. Tuto přípravu zajišťuje KÚ. *„Posláním kurzů je poskytnout budoucím náhradním rodičům potřebné vědomosti o specifických otázkách náhradní rodinné péče, zprostředkovat reálné informace o situaci a potřebách dětí žijících mimo vlastní rodinu a umožnit jim ujasnit si představy o tom, jaké dítě mohou do své péče přijmout.“* (Bubleová a kol., 2014, s. 28) Dle Hofrové, Rotreklové (in Bořová, 2008) je žádoucí oddělit přípravu osvojitelů od pěstounů, jelikož specifika dětí přicházejících do PP jsou složitější a na pěstouna ve srovnání s osvojitelem jsou kladeny vyšší nároky.

„Základním principem při zprostředkování NRP je vyhledávání těch nejvhodnějších náhradních rodičů pro dítě, nikoliv naopak.“ (Nožířová, 2012)

2.1.4 Výkon pěstounské péče

Dohoda o výkonu PP

Rodinám, které vykonávají pěstounskou péči, je *„legislativně garantován nárok na odbornou pomoc.“* (Bubleová a kol., 2014, s. 31)

Pěstoun je povinen do 30 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí, kdy žadateli bylo dítě svěřeno, uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče, tato dohoda je veřejnoprávní smlouvou. Dle zákona si může vybrat, s kým dohodu uzavře, zda na obecním úřadě obce s rozšířenou působností (dle trvalého pobytu) nebo s jeho souhlasem s krajským úřadem, obecním úřadem, nebo jiným úřadem, kde nemá pěstoun trvalý pobyt, nebo s pověřenou osobou (např. nestátní organizace). Pěstoun by si měl dobře vybrat, s kým

uzavře tuto dohodu, protože s tímto partnerem bude často v kontaktu z důvodu pomoci při řešení problémů v průběhu výkonu pěstounské péče. Dohoda mimo jiné obsahuje práva pěstounů na zajištění krátkodobé péče o dítě, na zprostředkování psychologické, terapeutické či jiné pomoci, na zprostředkování vzdělání v souvislosti s péčí o dítě, na pomoc při kontaktu s biologickou rodinou apod., a také povinnosti, např. udržovat styk dítěte s biologickou rodinou, zvyšovat si znalosti a umožnit sledování naplňování dohody. (Pěstounská rodina..., 2013, s. 22)

Dohled nad pěstounskou rodinou

Na rozdíl od adopce podléhá pěstounská péče kontrole státu. Dohled zajišťují sociální pracovníci OSPOD, nebo pověřené osoby, které by měly pěstounům pomoci v případě obtížné situace. (Zezulová, 2012) Naplňování dohody je povinen sledovat ten, který dohodu uzavřel, a to prostřednictvím svých zaměstnanců, kteří minimálně jednou za dva měsíce jsou v kontaktu s pečující osobou a s dětmi svěřenými do PP. Pověřená osoba jednou za šest měsíců zpracovává zprávu o výkonu PP. Ten, kdo uzavřel dohodu o výkonu PP, má nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče, který je ve výši 48 000 Kč ročně, nebo v částce dle ustanovení zákona, a „*je určen na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci osobám pečujícím, osobám v evidenci nebo svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí.*“ (§ 47d odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů)

Ukončení pěstounské péče

Pěstounská péče končí dovršením 18-ti let věku, nárok na dávky trvá i nadále, pokud dítě splňuje podmínku nezaopatřenosti a společné domácnosti.

2.2 Typy pěstounské péče

Pěstounskou péčí rozlišujeme na dlouhodobou, kterou vykonává osoba pečující, a pěstounskou péčí na přechodnou dobu, která je vykonávána osobou v evidenci. Příbuzenská pěstounská péče je ve většině případů péčí dlouhodobou. Rozdíl mezi oběma typy je ve výši poskytnuté dávky odměny pěstouna osobě vykonávající PP.

2.2.1 Dlouhodobá pěstounská péče – osoba pečující

Pěstounská péče je forma NRP, kdy pěstoun osobně pečuje o dítě a je zodpovědný za jeho výchovu, PP by přesto měla být vnímána jako dočasná forma péče. Jelikož děti své rodiče znají a je umožněn styk s nimi, předpokládá se, že po překlenutí krize by děti mohly být navraceny zpět do péče rodičů. Styk dítěte s biologickými rodiči je podporován, nesmí však být proti zájmům dítěte. K povinnostem pěstouna patří *„udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Konkrétní náplň této povinnosti může být upravena soudem.“* (Bubleová a kol., 2014, s. 7)

O svěřením dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud. Pěstounskou péči může vymezit na dobu určitou i neurčitou. V „klasické“ pěstounské péči se jedná převážně o dlouhodobé řešení péče o dítě. Rozhodnutí soudu o svěřením do pěstounské péče může být také zrušeno, a to opět soudem. Povinnosti pěstounů (osoby v evidenci, osoby pečující) jsou v obou typech péče téměř totožné, ale rozdíl je zejména v délce trvání PP a také v rozdílném nároku na dávky pěstounské péče a jejich výši.

2.2.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu – osoba v evidenci

Zezulová (2012) definuje pěstounskou péči na přechodnou dobu jako *„dočasnou péči o děti, u kterých je vysoká pravděpodobnost rychlého trvalého řešení – buď v dlouhodobé formě náhradní rodinné péče (osvojení, popř. dlouhodobé pěstounské péče), nebo návratu do původní rodiny.“* (Zezulová, 2012, s. 174) Dále uvádí, že nahrazením ústavů pěstounskou péči na přechodnou dobu by byla omezena citová deprivace dítěte a současně zachována práva biologických rodičů. Pěstounská rodina také musí být připravována na odchod dítěte, aby nedocházelo k vyhroceným situacím při předávání dítěte.

Dle Nožířové (2012) je nejrozvinutějším druhem PPPD tzv. raná pěstounská péče. Dítě, které je propuštěno z porodnice nejde do ústavní péče, ale do pěstounské rodiny na přechodnou dobu, kde stráví nějaký čas, než bude zprostředkováno osvojení. Pěstoun na přechodnou dobu tak musí být připraven na odchod dítěte do osvojitelské rodiny nebo na návrat do rodiny biologické. Proto uvádí, že *„je nutné skutečně detailní prověření žadatelů (tedy jak psychologické, tak i absolvování přípravného kurzu), kdy je nezbytné neopomíjet i další členy rodiny. Např. pokud jsou v rodině další děti, je nutné*

jím situaci odborně (ale samozřejmě vzhledem k jejich věku) vysvětlit, je nutné znát jejich názor.“ (Nožířová, 2012, s. 20)

K dalšímu druhu PPPD Nožířová (2012) řadí akutní péči, kdy je třeba zajistit péči pro dítě, které se ocitlo bez péče rodičů z důvodu náhlé situace, např. hospitalizace, vazba apod. Také podotýká, že je nedostatek pěstounů na přechodnou dobu a věří, že novela zákona č. 359/1999 Sb. v tomto směru velmi pomůže. Bubleová (2014) uvádí, že PPPD je institut krizový a pouze přechodný. Trvání PPPD je omezeno, a to na jeden rok. V případě svěřeni dalšího sourozence se doba počítá až od příchodu sourozence. Pro zajištění PPPD vede Krajský úřad evidenci osob, které tuto péči vykonávají. Pěstoun na přechodnou dobu musí být připraven přijmout dítě v případě potřeby a za to mu náleží odměna. (Bubleová a kol., 2014)

2.2.3 Příbuzenská pěstounská péče

Velmi rozšířeným typem PP je příbuzenská pěstounská péče. Příbuzní neprochází procesem zprostředkování, sami podávají návrh na svěřeni dítěte do PP přímo k soudu, který posuzuje předpoklady pečující osoby pro péči o dítě. Dle uváženi si soud může vyžádat další podklady a informace před vydáním rozhodnutí, řídí se nejlepším zájmem dítěte. Umístění dítěte k příbuzným může být také na základě tzv. předběžného opatření, které je krajním řešením krizové situace. Nejpozději do 24 hodin od podání návrhu OSPOD rozhoduje soud. (Náhradní rodinná..., 2014) Příbuzný může vykonávat jak dlouhodobou pěstounskou péči, tak pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Druhá kapitola byla věnována základním informacím o pěstounské péči a současné právní úpravě této problematiky. V kapitole je popsán proces zprostředkování pěstounské péče, jakým způsobem jsou posuzováni žadatelé a postup při procesu zprostředkování pěstounské péče. Dále zde definuji jednotlivé typy pěstounské péče a jejich specifika v péči o dítě. Ve výzkumném šetření se budu dotazovat sociálních pracovníc z oddělení sociálně-právní ochrany dětí na jejich pohled na využívání jednotlivých typů PP a na umístování dětí do příbuzenské pěstounské péče. Cílem (DC1) výzkumného šetření je zodpovězení otázky - jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče.

3 Finanční zajištění pěstounské péče, druhy dávek

Témata zpracovávaná v této kapitole budou sloužit jako podklad k formulaci druhého dílčího cíle - zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče. Vyjmenuji zde dávky pěstounské péče a také uvedu, jaký je rozdíl v nároku na dávky u dlouhodobé pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu. V textu budu vycházet převážně ze zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění a z textů PhDr. Věduny Bubleové, která o problematice náhradní rodinné péče vydala mnoho publikací s podrobným výkladem změn vázaných na novely zákonů týkajících se náhradní rodinné péče.

O dávkách pěstounské péče a způsobu jejich výplaty pojednává § 47e - § 47za výše uvedeného zákona, na základě novely, která vešla v účinnost 1. 1. 2013. Do 31. 12. 2012 byla pěstounské péče a výplata dávek PP upravena zákonem o státní sociální podpoře. „Právní úprava dávek pěstounské péče byla vyjmuta ze zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, a nově vložena do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Kromě systematické změny v právní úpravě došlo též ke zvýšení dávek poskytovaných pěstounům.“ (Bubleová a kol., 2014, s. 34) Výplatu dávek PP i nadále zajišťuje ÚP ČR.

Pro účely dávek PP se jako pěstounská péče posuzuje také péče poskytovaná osobou, která:

- je pěstounem,
- byla poručníkem nebo pěstounem do dosažení zletilosti, a to po dobu, dokud má nezaopatřené dítě nárok na úhradu potřeb dítěte,
- má zájem stát se pěstounem a již podala žádost o svěření do PP, a které je dítě svěřeno do péče před vydáním rozhodnutí o svěření do PP,
- je poručníkem dítěte a o dítě osobně pečuje,
- pečuje o dítě, a to po dobu, kdy probíhá soud o ustanovení téže osoby poručníkem. (Bubleová a kol., 2014)

Dávky pěstounské péče jsou následující:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- odměna pěstouna,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla,
- příspěvek při ukončení pěstounské péče.

Pokud se jedná o „klasickou“ dlouhodobou pěstounskou péči, tzn., že pečuje osoba pečující, nikoli pěstoun v evidenci (na přechodnou dobu), je v této formě pěstounské péče nárok na všechny výše uvedené dávky. Osoba v evidenci má nárok „pouze“ na výplatu příspěvku na úhradu potřeb dítěte a na odměnu pěstouna. Odměna pěstouna je vyplácena v rozdílné výši pro osobu pečující a osobu v evidenci.

3.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nárok nezletilé nezaopatřené dítě, které je svěřeno do pěstounské péče a je vyplácen osobě pečující. Nárok na tento příspěvek má dítě nejdéle do 26-ti let věku a musí splňovat podmínku nezaopatřenosti. Od zletilosti je vyplácen zletilému nezaopatřenému dítěti. Nezaopatřenost dítěte je posuzována dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění⁸. Podmínkou výplaty příspěvku na úhradu potřeb dítěte je společná domácnost s osobou, která byla osobou pečující do dosažení jeho zletilosti, tzn., že zletilé dítě žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby společně s touto osobou.

Výše těchto dávek za kalendářní měsíc činí:

- 4 500 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- 5 550 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
- 6 350 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
- 6 600 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

---

⁸ § 11 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění

Pokud jde o dítě, které je považováno dle zákona o sociálních službách závislé na pomoci jiné fyzické osoby, výše příspěvku se zvyšuje podle stupně závislosti⁹.

Tab. 1 Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle stupně závislosti

Dítě ve věku	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost)Kč	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost)Kč	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost)Kč	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost)Kč
Do 6 let	4650	5550	5900	6400
6 – 12 let	5650	6800	7250	7850
12 – 18 let	6450	7800	8300	8700
18 – 26 let	6750	8100	8600	9000

Zdroj: § 47f zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží, jestliže dítě pobírá důchod z důchodového pojištění. Pokud je tento důchod nižší, než částka příspěvku, náleží příspěvek ve výši rozdílu mezi příspěvkem a důchodem.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je dávka dítěte, oprávněnou osobou je samo dítě. Jak jsem již uvedla, pěstounská péče nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. (§ 961 odst. 1, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů) Pokud je dítěti vyplácen tento příspěvek, přechází právo dítěte na stanovení výživného rodičům na stát (§ 961 odst. 2, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů), pracoviště ÚP ČR podává návrh na stanovení výživného rodičům dítěte svěřeného do PP u příslušného okresního soudu. Pokud soud stanoví vyšší výživné, než činí příspěvek na úhradu potřeb dítěte, tento rozdíl náleží dítěti.

Dalo by se říci, že příspěvek na úhradu potřeb dítěte je tzv. „náhradou za výživné“ pro dítě. V souvislosti se svěřením dítěte do PP prarodičům bych chtěla podotknout, že předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost dle § 910 občanského zákoníku. To znamená, že také prarodič má vyživovací povinnost k vnoučatům. Z výše uvedeného se nabízí otázka: Má také prarodič (pěstoun) vyživovací povinnost ke svému vnoučeti (dítěti) svěřenému do pěstounské péče?

⁹ § 8 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění

3.2 Odměna pěstouna

Na odměnu pěstouna má nárok osoba pečující a osoba v evidenci. Dávka odměny pěstouna náleží i v případě, pokud nezaopatřené dítě nemá nárok na úhradu potřeb dítěte z důvodu stejné nebo vyšší částky důchodu z důchodového pojištění. Pokud je dítě svěřeno do společné pěstounské péče manželů, nárok na dávku má pouze jeden z nich.

Výše odměny za kalendářní měsíc je následující:

- 8 000 Kč, pokud je pečováno o jedno dítě,
- 12 000 Kč, pokud je pečováno o 2 děti,
- 20 000 Kč, pokud je pečováno o 3 děti, nebo o 1 dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby, a to ve stupni závislosti II (středně těžká závislost), III (těžká závislost) nebo IV (úplná závislost), za každé další dítě se navyšuje o 4 000 Kč,
- 20 000 Kč náleží také osobě, která je v evidenci, a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě, pokud má svěřeno dítě do jiné péče, než je PPPD, dávka se zvyšuje o 4 000 Kč,
- 24 000 Kč, pokud je pěstoun v evidenci a zároveň pečuje o dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby, pokud má svěřeno dítě do jiné péče, než je PPPD, dávka se též zvyšuje o 4 000 Kč. (Bubleová a kol., 2014)

To znamená, že pěstoun v evidenci může mít svěřené jak děti v „klasické“ dlouhodobé PP, tak současně děti v pěstounské péči na přechodnou dobu.

Pokud je pěstoun rodičem nebo prarodičem matky nebo otce dítěte a pečuje-li o jedno nebo dvě děti (které nejsou ve výše uvedeném stupni závislosti), náleží odměna pěstouna „*pouze v případech hodných zvláštního zřetele, zejména s ohledem na sociální a majetkové poměry osoby pečující či osoby v evidenci a jejich rodiny a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte. Pro účely rozhodnutí o přiznání odměny pěstouna je krajská pobočka úřadu práce povinna si vyžádat vyjádření příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností.*“ (Bubleová a kol., 2014, s. 36)

Odměna pěstouna se nyní považuje za příjem ze závislé činnosti. Je z ní odváděna daň z příjmu, pojistné na sociální zabezpečení, pojistné na úrazové pojištění a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění. Tzn., že z odměny pěstouna plynou také veškeré

výhody jako ze zaměstnání (např. se započítává doba a výše příjmu do výpočtu nároku na důchod). ÚP ČR nyní provádí za pěstouny i roční zúčtování daně.

I když se odměna pěstouna „tváří“ jako příjem ze závislé činnosti, pro účely přiznání testovaných dávek ze státní sociální podpory se jedná „pouze o dávku“ a do výše příjmu se při posuzování nároku na tyto dávky SSP nezapočítává.

Dávka odměny pěstouna a příspěvku na úhradu potřeb dítěte je vyplácena v obou typech pěstounské péče, dlouhodobé pěstounské péči i péči na přechodnou dobu. Na ostatní dávky vzniká nárok při „klasické“ pěstounské péči (osobě pečující), ne na přechodnou dobu (osobě v evidenci).

3.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Na příspěvek při převzetí dítěte má nárok osoba pečující. Tato dávka je vyplácena pouze jednou, pokud se jedná o totéž dítě. Její výše je pevně stanovena podle věku dítěte a vyplácí se jednorázově.

Výše příspěvku při převzetí dítěte, v závislosti na věku, činí:

- 8 000 Kč, do 6 let,
- 9 000 Kč, od 6 do 12 let,
- 10 000 Kč, od 12 do 18 let. (Bubleová a kol., 2014)

Tzn., že příspěvek při převzetí dítěte náleží osobě pečující pouze jednou (i v případě svěřeni nejprve do předpěstounské péče a poté do pěstounské péče). Pokud by však dítě bylo svěřeno jiné osobě, náleží tento příspěvek i této osobě, ale nenáleží osobě v evidenci při svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.

3.4 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Tento příspěvek náleží osobě pečující v případě, že pečuje nejméně o 3 děti (nebo má z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, nárok na odměnu pěstouna) a zakoupila motorové vozidlo, nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu vozidla. Vozidlo nesmí být využíváno k výdělečné činnosti.

Výše příspěvku činí 70 % pořizovací ceny vozidla nebo výdajů za opravy, maximálně však 100 000 Kč. V posledních 10 kalendářních letech tato částka nesmí přesáhnout 200 000 Kč. (§ 47m zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění)

Vzhledem ke skutečnosti, že pěstounské dávky jsou od 1. 1. 2013 poskytovány dle jiného zákona, období 10 let se počítá nově od 1. 1. 2013.

3.5 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

„Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Výše jednorázového příspěvku činí 25 000 Kč, přičemž nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče náleží jen jednou.“ (Bubleová a kol., 2014, s. 38)

Příspěvek při ukončení pěstounské péče náleží jak fyzické osobě, která byla v PP osoby pečující, tak osoby v evidenci. Pokud nenáležel příspěvek na úhradu potřeb dítěte z důvodu pobírání důchodu (např. sirotčí důchod), náleží tento příspěvek ode dne následujícího od skončení nezaopatřenosti.

3.6 Nárok na výplatu dávek z jiných systémů

Pěstoun má nárok i na dávku peněžité pomoci v mateřství plynoucí ze systému nemocenského pojištění, podpůrní doba činí 22 týdnů. Nárok na tuto dávku má pojištěnec, pokud převezme dítě do péče, která nahrazuje péči rodičů na základě rozhodnutí. *„Převzatým dítětem se rozumí dítě, které ke dni převzetí do péče nedosáhlo 7 let věku, nejdéle však do dosažení věku 7 let a 31 týdnů.*“ (Bubleová a kol., 2014, s. 38) Musí však splnit podmínky zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

„Peněžitá pomoc v mateřství nenáleží, je-li účast na nemocenském pojištění založena pouze pobíráním odměny pěstouna.“ (Bubleová a kol., 2014, s. 39) Tzn., že pokud je peněžitá pomoc v mateřství (dále PPM) vypočtena pouze z odměny pěstouna, nelze tyto dvě dávky pobírat současně, PPM se nevyplácí a pěstoun nadále pobírá odměnu

pěstouna a má současně nárok na rodičovský příspěvek ze státní sociální podpory ode dne převzetí dítěte. Pokud je však PPM vypočtena z jiného pracovního poměru, je vyplácena, a současně je vyplácena i odměna pěstouna. To samé platí obdobně i pro nemocenské dávky.

Pěstoun má nejen nárok na rodičovský příspěvek, ale může také čerpat další dávky ze systému státní sociální podpory, pokud splní podmínky dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. V případě testovaných dávek na příjem (nárok na dávku je vypočten z doložených příjmů žadatele a společně posuzovaných osob), jako je např. přídavek na dítě a příspěvek na bydlení, se dávky PP do výše příjmu nezapočítávají.

Třetí kapitola byla věnována jednotlivým dávkám pěstounské péče a popisu rozdílných nároků na výplatu dávek a jejich výši dle typu pěstounské péče. Sociálních pracovníků se budu dotazovat mimo jiné i na to, jak se dívají na nastavení podmínek vyplácení pěstounských dávek a jak vnímají výši poskytovaných prostředků dle jednotlivých typů pěstounské péče. Odpovědi na otázky položené sociálním pracovníkům budou sloužit k zodpovězení otázky druhého dílčího cíle – zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče.

4 Specifické nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče

Témata zpracovávaná v této kapitole budou sloužit jako podklad k formulaci třetího dílčího cíle - zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče. Na tyto nároky se zaměřím jak z pohledu osoby pečující, tak osoby v evidenci a také v kontextu přijímaného dítěte do pěstounské péče.

Na pěstouny jsou kladeny vyšší nároky než na „běžné“ rodiče. Níže nastíním některé situace, které mohou nastat. Po přijetí dítěte do rodiny mohou vyvstat otázky, jak se dítě bude cítit v nové rodině, jak bude přijato bližší rodinou a blízkým okolím.

Pěstounům jsou velmi často svěřovány také děti, které vyžadují speciální péči, např. z důvodu výskytu psychických poruch, ústavní či jiné deprivace (v důsledku týrání apod.), zdravotního handicapu.

Také přijetí dítěte jiného etnika do pěstounské péče přináší řadu specifických situací, které musí pěstouni řešit.

Pěstoun, který má svěřeno do pěstounské péče „cizí“ dítě je na tuto skutečnost připravován (zprostředkování PP), kdežto v příbuzenské pěstounské péči nemá příbuzný mnoho času na zvažování, často se musí rychle rozhodnout bez možnosti přípravy.

Pokud péči vykonávají prarodiče, přináší tato péče jak výhody, tak i rizika. Výhodou může být navázání na dlouhodobý vztah k dítěti, nevýhodou naopak nedostatek síly a zdraví nebo narušené vztahy v rodině.

Děti, které jsou přímo z porodnice předány pěstounům na přechodnou dobu do rodinného prostředí, mají výhodu oproti dětem, které své první dny života musí strávit v ústavní péči. Na pěstouna jsou však kladeny vysoké nároky, zejména týkající se citové vazby k dítěti.

Pěstounská péče podléhá kontrole státu, pěstoun musí umožnit kontrolu výkonu pěstounské péče pracovnícím OSPOD, toto také stvrzuje svým podpisem v dohodě o výkonu pěstounské péče.

4.1 Přijetí dítěte do rodiny

Zájemci o pěstounskou péči si jistě kladou spoustu otázek, zda se vůbec lze připravit na přijetí dítěte do rodiny, zda budou dobrými rodiči apod. K zodpovězení těchto otázek by měla přispět povinná příprava žadatelů. Každý kraj si vytváří vlastní pravidla, a proto „*mají přípravy různých krajů odlišnou úroveň*“. (Zezulová, 2012, s. 22) Pěstounské rodiny ze svých zkušeností uvádí, že za nejdůležitější přípravu považují osobní kontakt s rodinami, třeba v rámci aktivit, které pořádají nestátní neziskové organizace. Předepsaná příprava se soustředí pouze na žadatele, manželský pár, případně na děti, které již jsou v rodině, ale nemůže obsáhnout přípravu celé rodiny. Zezulová (2012) uvádí, že obzvláště děti je třeba citlivě obeznámit o chystané změně. Také je vhodné do rozhodování zapojit prarodiče, vyslechnout možné obavy a zodpovědět jejich otázky.

Pěstouni se musí připravit na reakce blízkého okolí rodiny, které nemusí být vždy kladné. Také dítě, které přijde do rodiny, je středem pozornosti a musí se vyrovnávat s těmito situacemi. Pěstoun by měl být dítěti oporou, aby se cítilo bezpečně, a měl by zvládnout odpovědět na jeho případné otázky. Mezi dětmi žijícími v rodině by neměl dělat rozdíly.

Každé dítě, které je svěřeno do pěstounské péče, ať již po narození nebo později, si s sebou přináší svoji minulost. Pěstouni tak nemohou u dítěte předvídat standartní vzorce chování. Musí být připraveni na nepřiměřené reakce i v běžných situacích.

4.2 Nároky na pěstouny ve spojení s péčí o děti

Mnohé z dětí, které jsou svěřovány do pěstounské péče, trpí psychickou deprivací, mohou mít zdravotní či tělesný handicap, nebo pocházejí z jiného etnika. Pro pěstouny to znamená velkou zátěž. Ačkoliv jsou vyrozuměni o zdravotním či tělesném stavu dítěte, vědí, s čím vším dítě do rodiny přichází, přesto nemohou předpokládat další možný vývoj a jaká případná úskalí budou muset řešit. Jejich povinností je také spolupráce s OSPOD, či doprovázející organizací a také udržování kontaktu s biologickou rodinou.

4.2.1 Raný vývoj dítěte

Raný vývoj dítěte je nejčastěji vymezen obdobím od narození do tří let věku. V tomto období probíhají nejdůležitější změny, je etapou rychlého vývoje, který probíhá ve třech rovinách. V oblasti somatického vývoje dochází k růstu dítěte a dokončování vývoje některých orgánů. Vliv na správný somatický vývoj má kvalitní výživa a životní podmínky, zahrnuje i vývoj imunity. Motorický vývoj je podmíněn individuální a intenzivní péčí rodiče. Kognitivní vývoj, vývoj rozumových schopností, je úzce spojen se somatickým i motorickým vývojem dítěte. Pokud dojde k absenci některé složky, může to mít zásadní následky v budoucím životě dítěte. (Pěstounská péče ..., 2011)

Výše zmíněné období je podstatné ve vývoji každého jedince, formuje vlastnosti, působí na naši úspěšnost a zdraví. „*Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, péče a výchova mají na dítě po narození rozhodující vliv, ... děti, které strávily první měsíce a roky života v ústavní péči, navzdory dobrému zdravotnímu stavu, selhávají později ve škole, zaměstnání, partnerském životě.*“ (Pěstounská péče..., 2011, s. 6)

4.2.2 Psychická deprivace dítěte

Většina dětí, které jsou svěřovány do pěstounské péče, přichází na svět za různých okolností. Narodily se třeba matkám, které nemají zájem o výchovu dítěte, nebo rodičům závislým na alkoholu či drogách. To vše může na dítěti zanechat nenapravitelné následky. Užívání drog, kouření cigaret, alkohol, špatná výživa matky v době těhotenství, všechny tyto aspekty mají vliv na opožděný vývoj růstu, poznávacích schopností, na zvýšené riziko poruch pozornosti, či předčasný porod apod. (Purvis, Cross, Sunshine, 2013)

„*Zdraví definujeme jako stav fyzické a psychické pohody. Žádné dítě, které přichází do náhradní rodinné péče, není podle této definice zdravé.*“ (Zezulová, 2012, s. 101)

Zezulová (2012) dále uvádí, že náhradní rodiče, kteří se rozhodnou pro přijetí dítěte, o kterém vědí, že si s sebou přináší nějaký handicap, mají lepší výchozí pozici, než rodiče, kterým se dítě s handicapem narodí. Problém vyvstává, pokud se postižení či onemocnění projeví později, i přesto, že dítě bylo přijímáno jako zdravé.

Velká část dětí přicházejících do pěstounské péče trpí psychickou deprivací. Psychickou deprivaci začali zkoumat již v polovině 19. století. Místo termínu deprimovaný bylo

užíváno spojení děti „vlčí“ či „zdivočelé“. (Koluchová in Matějček a kol., 2002) Shrnutím poznatků došel Matějček (1992) k této definici: „*Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“ (Matějček, 1992, s. 115) Také uvádí, že psychické potřeby musí být uspokojovány hned od počátku. Dítě musí mít kvalitní vnější podněty, stálost, řád a smysl těchto podnětů, jedná se o výchozí předpoklady jakéhokoliv učení. Jako další zmiňuje potřebu vztahů emocionálních a sociálních, která přináší pocit jistoty. Pro vytvoření vlastní identity je důležitá potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty a také otevřená budoucnost a životní perspektiva. (Matějček, 1992)

Ústavní formy péče mají v ČR tradici již z dob Rakousko-uherské monarchie. Přechod mezi ústavní a rodinnou péčí v západní Evropě byl zahájen již před třemi desítkami let, a to úspěšně. V ČR tento přechod probíhá velmi obtížně. (Matoušek, Pazlarová, 2010) U dítěte vyrůstajícího v ústavním zařízení nejsou naplněné základní lidské potřeby. Je to zejména absence navázání vztahu s pečující osobou, ze které může vyvstat porucha schopnosti důvěřovat lidem. Bubleová a kol. (2014) zmiňují kritické období do tří let věku dítěte.

Zezulová (2012) se zmiňuje o nejčastějších projevech dětí s ústavní deprivací. Pro rozdílný přístup k dětem popisuje dvě teorie. „*Dítě-hlína potřebuje rodiče-hrncíře, kteří ho budou formovat. Pokud nebudete s tímto typem dítěte pracovat, ... hlína vyschne a rozpadne se. Naproti tomu dítě-rostlina potřebuje rodiče-zahradníky. Ti ho mohou zalévat, okopávat, ale růst bude samo.*“ (Zezulová, 2012, s. 54)

Mezi závažné důvody umístění dítěte do ústavní výchovy patří zneužívání dítěte. Takovéto dítě je jen velmi těžko umístitelné v náhradní rodinné péči. Jedná se většinou o starší děti, které vyžadují speciální přístup, na pečující osobu jsou kladeny vysoké nároky. Rodina, která by takové dítě přijala, by měla mít dostatek informací a využít odborné pomoci dětských psychologů, psychiatrů, speciálních pedagogů a psychoterapeutů. I u takto traumatizovaného dítěte je možné dosáhnout velmi dobrých výsledků, pokud bude s dítětem dostatečně trpělivě pracováno a bude se cítit v bezpečí. (Zezulová, 2012)

4.2.3 Tělesné či zdravotní postižení dítěte

Významné jsou hlavně poruchy, kterými je dítě odchylováno od obvyklého vývoje, a tím jsou kladeny vyšší nároky na jeho výchovu, jeho vychovatele. V těchto případech je nutné zvážit motivaci uchazeče. *„Je nutné počítat s tím, že zvláštních dětí se budou ujímat opět jen zvláštní lidé. Jde jenom o to, aby to byla ta pravá zvláštnost.“* (Matějček, 1992, s. 198) Matějček (1992) uvádí, že individuální péčovská péče v této oblasti představuje perspektivní řešení, neboť *„lze spojit rodinnou péči – bez osudové citové vázanosti na dítě – s určitou formou profesionálního pečovatelského.“* (Matějček, 1992, s. 198)

K nejčastějším tělesným postižením patří zejména chybějící končetiny či rozštěpové vady, které bývají spojeny s dalšími vrozenými vadami vnitřních orgánů. *„U tělesných postižení se jedná prakticky vždy o vědomé rozhodnutí přijmout dítě s postižením.“* (Zezulová, 2012, s. 107) Smyslové vady, které se nejčastěji vyskytují, jsou vady zraku a sluchu. Děti spolu s kompenzačními pomůckami jsou téměř plně integrovatelné, ale představují spíše finanční zátěž. U smyslových vad je možné, že jsou diagnostikovány pozdě. V důsledku pozdní diagnostiky může docházet k opožděnému vývoji dítěte. Mezi další časté vady patří mentální a kombinovaná postižení, poruchy osobnosti či neurologické poruchy. Zvláště konzumace alkoholu a kouření v těhotenství má negativní vliv na vývoj plodu. V odborné literatuře se tyto poruchy nazývají FASD (poruchy fetálního alkoholového spektra). Tyto poruchy nelze na první pohled zjistit, dítě nereaguje na obvyklé výchovné zásady. (Zezulová, 2012)

4.2.4 Dítě jiného etnika

„Etnikum a etnické znaky jsou určeny geneticky. Proto také lze již na pohled poznat, že se jedná o člověka jiného etnika.“ (Zezulová, 2012, s. 94)

Majoritní etnikum je to etnikum, které ve společnosti převažuje. Všechna ostatní jsou etnika menšinová, některá lze antropologicky odlišit, jiná na první pohled rozlišit nedokážeme, jako např. slovenské, ukrajinské apod. Zájemci o NRP, kteří se rozhodnou přijmout takové dítě, většinou argumentují tím, že vychovali své děti, tak tohle vychovají stejně. (Vančáková, 2011) To bohužel nelze, dítě si brzy uvědomí, že je „jiné“ a vychovatel by mu měl být oporou.

Rodiny, které se ujmou dítěte jiného etnika, již od počátku musí čelit mnoha předsudkům, které se váží k danému etniku. Je pro ně „*nelehkým úkolem vybudovat pozitivní hodnotnou identitu a vědomí sebe sama u dítěte, jehož život byl poznamenán ztrátou biologických rodičů...*“ (Vančáková, 2011, s. 18 – 19)

Náhradní rodič musí akceptovat kulturu, ze které dítě přichází, nelze dítěti vnutit kulturu majoritní společnosti. Dítě má právo vědět, odkud pochází, kdo byli jeho rodiče, jen tak je lépe připraveno na možné projevy diskriminace. Je na dítěti, zda se v dospělosti ztotožní s kulturou, ve které bylo vychováno, či s kulturou jeho původu. Vančáková (2011) uvádí, že „*komunikace bez tabuizování umožňuje dítěti snáze uznávat názory rodičů. Zprostředkování kultury jeho původu je pro dítě v mnoha směrech obohacující a zároveň zvyšuje šanci, že si dítě v průběhu vývoje vybere z každé kultury to, co je pro ně vhodné a přirozené.*“ (Vančáková, 2011, s. 21)

4.2.5 Co všechno musí zvládnout pěstoun – prarodič, příbuzný

Umístění dítěte do péče příbuzných přináší své výhody i rizika. Mezi výhody patří již navázaný dlouhodobý vztah mezi dítětem a příbuzným, často je mezi nimi citové pouto. Kromě tohoto pouta má dítě zkušenost s blízkou osobou i prostředím. Dítěti mohou být také zachovány vztahy mezi kamarády, příbuznými apod., pokud tito příbuzní žijí ve stejném regionu. Také vztah rodiče a dítěte může být silnější a je větší šance k přijetí dítěte zpět do jeho péče. Dítě je v kontaktu s historií své rodiny, má zachovanou identitu. Odpadá tak hledání vlastních kořenů, „*... které trápí mnoho dětí v náhradní rodinné péči realizované cizí osobou.*“ (Náhradní rodinná..., 2014, s. 11)

Riziko opakování nevhodné péče je velmi časně při svěřením dítěte do péče prarodičů. Prarodiče neprocházejí odbornou přípravou a může tak docházet k opakování chyb ve výchově. Pokud je dítě svěřeno příbuzným v důsledku rodinné tragédie, mohou se příbuzní také sami ocitnout v krizi, dítěti tak nemusí být poskytnuta dostatečná péče. Prarodiče nebo i příbuzní mohou být v pokročilém věku, nemusí mít tolik síly a zdraví. (Náhradní rodinná..., 2014) Dle Matějčka (1992) mohou mít starší rodiče sklony ke zvýšené úzkosti, více vnímat možnost nebezpečí, mohou omezovat aktivitu dítěte, aby si neublížilo atp. V případě dítěte vychovávaného prarodiči mohou vyvstat obtíže ve výchově v důsledku rozmazlování, nedůslednosti, úzkostnosti apod.

4.2.6 Nároky kladené na pěstouny vykonávající přechodnou PP

Výhoda, kterou by měla přinést PPPD, je náhrada rodičovského prostředí, včetně citových vazeb. Jejich vznik a poté jejich přetržení je považováno odborníky i rodiči jako riziko. Pokud dítě odejde z rodiny, ztratí citové vazby. To je pokládáno za traumatické jak pro dítě, tak pro pěstouna. Sociální a citová jistota je u dítěte budována již od útlého věku. PPPD je vnímána jako provizorium, ale dítěti nelze zabránit, aby si nevytvářelo trvalý vztah. Traumatický může být odchod dítěte i pro pěstouny. Pokud dojde k navázání vztahu, může se stát, že si pěstoun bude chtít nechat dítě natrvalo. (Konečná, Sudová, 2011) Zezulová (2012) také nesouhlasí s tímto systémem střídání rodin, uvádí, že možné riziko vzniku deprivace se tím nesníží. Střídání výchovného prostředí a citových vazeb je pro dítě riskantní jak v pěstounské rodině, tak ve výchovném ústavu.

Při výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu téměř vždy dochází k vytvoření vazby mezi dítětem a osobou, která o něj pečuje. Problematikou vazeb mezi matkou a dítětem se zabýval John Bowlby (2010), jeho teorie vazby vznikla na základě výzkumu, kde předložil, že je žádoucí, aby si dítě vytvořilo pozitivní vazbu na pečující osobu. Zastává názor, že absence této vazby, by vedla k projevům deprivace u dítěte. Deprivaci dítěte připisuje absenci mateřské péče, nebo náhlému přerušení vztahu, kdy si následky takového odloučení může jednotlivec nést až do dospělosti.

Přínos PPPD, na základě poznatků teorie vazebného chování, je spatřován v tom, že umožňuje narozenému dítěti naučit se vytvářet citové vazby k nejbližším osobám a tuto schopnost si pak odnáší do dalšího života. Je však žádoucí, aby přechod dítěte do stálé náhradní rodiny byl pozvolný a dítě nepocítilo ztrátu blízké osoby.

4.3 Postavení pěstouna ve vztahu ke státu a jeho další povinnosti

Pěstounská péče podléhá kontrole státu. Tato kontrola je zajišťována OSPOD prostřednictvím sociálních pracovníků, které mají rodině pomoci řešit obtížné situace. (Zezulová 2012)

Pěstoun musí absolvovat povinnou přípravu a dále se vzdělávat. Při přípravě před převzetím dítěte se někdy objevují námitky, že je vše zdlouhavé, zbytečné a mnohdy i ponižující. Po přijetí dítěte do PP pěstouni vědí, že budou pod dohledem, ale většina

by uvítala absenci odborné péče. (Koluchová in Matějček a kol., 2002) Zejména v příbuzenské pěstounské péči se často naráží na neochotu a malou motivaci se vzdělávat. Častými argumenty jsou dostatečná zkušenost ve výchově a nezájem něco měnit. (Náhradní rodinná..., 2014)

Další povinností pěstounů je udržování kontaktu s biologickou rodinou. Tato povinnost může být v zájmu dítěte soudně upravena jinak, pokud by narušovala výchovu dítěte. *„Kontakt s biologickou rodinou je další velkou výzvou pro pěstounskou rodinu i pro ty, kteří ji podporují. Úkolem profesionálů je pomoci pěstounům zvládnout tuto situaci, vyrovnat se se svými pocity a přijmout fakt, že jim svěřené dítě má vlastní rodinu, jež je pro jeho zdravý vývoj v určitém smyslu důležitá.“* (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 57)

Ve čtvrté kapitole jsem seznámila čtenáře s náročností výkonu pěstounské péče. Pěstouni by měli zvládat nároky na ně kladené, zejména v souvislosti se zmiňovanou zátěží dítěte, které přichází do rodiny. Dítě si s sebou ve většině případů nese nějaký handicap, který je zapříčiněn vývojem v těhotenství, raným vývojem nebo ústavní či jinou deprivací, odlišnou etnicitou. Nelze nahlížet na pěstounskou péči jako na výchovu dětí v běžné rodině. Biologičtí rodiče své dítě velmi dobře znají a mohou tak lépe reagovat na jeho případné potřeby. Pěstoun je v tomto ohledu velmi limitován, očekává se, že bude vše zvládat jako běžný rodič. Zde si můžeme položit otázku, jestli by pěstoun neměl absolvovat náročnější přípravu, zejména v oblasti pedagogiky, psychologie apod. Z této kapitoly vyplývá výzkumná otázka vztahující se ke třetímu dílčímu cíli - zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Metodická část výzkumného šetření

V této kapitole seznámím čtenáře s hlavním cílem výzkumu a dílčími cíli, které transformuji do otázek použitých v polostrukturovaném rozhovoru. V dílčích podkapitolách představím použité metody, výzkumný nástroj. Charakterizuji výzkumný soubor, jeho volbu a výběr. Do této podkapitoly jsem zařadila také popis situace v oblasti pěstounské péče na území Jablonce nad Nisou, Železného Brodu a Tanvaldu dle vykonávaného typu PP (data jsou aktuální k 1. 11. 2014, ke zjištění informací jsem využila databázi pro výplatu dávek při ÚP ČR). V závěru kapitoly popíšu organizaci a průběh výzkumu, jeho rizika a způsob analýzy získaných informací.

5.1 Hlavní cíl výzkumu

Hlavním cílem praktické části mé práce je zjistit, jaký mají pracovníci OSPOD pohled na výkon pěstounské péče v Jabloneckém regionu. Tento cíl je rozdělen do tří dílčích cílů, které jsou zaměřeny na využívání jednotlivých typů pěstounské péče, finanční aspekty pěstounské péče a nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče z pohledu pracovníků OSPOD. V otázkách pro rozhovor označuji termínem běžná rodina biologickou fungující rodinu, která zajišťuje optimální vývoj dítěte.

5.2 Dílčí cíle

Hlavní cíl je rozdělen do tří dílčích cílů, které jsou transformovány do otázek pro rozhovor. Výzkumné šetření je zaměřeno na výkon pěstounské péče v oblasti Jablonce nad Nisou, Železného Brodu a Tanvaldu z pohledu sociálních pracovníků OSPOD.

DC1: Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče.

DC2: Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče.

DC3: Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče.

5.3 Transformace dílčích cílů do otázek pro rozhovor

V následující tabulce je znázorněna transformace dílčích cílů do otázek pro rozhovor. Každý dílčí cíl zahrnuje pět otázek, které budou položeny pracovníkům OSPOD formou polostrukturovaného rozhovoru.

Tab. 2 Transformace dílčích cílů do otázek pro rozhovor

Hlavní cíl: Zjistit, jaký mají pracovníci OSPOD pohled na výkon pěstounské péče v Jabloneckém regionu.	
Dílčí cíle	Otázky pro rozhovor
DC1: Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče.	V čem vidíte přínos umístování dětí do PP?
	Jaké typy pěstounské péče jsou ve vaší oblasti využívány a jak?
	Jak vnímáte využívání institutu dlouhodobé pěstounské péče ve vaší oblasti?
	Jak vnímáte využívání institutu přechodné pěstounské péče ve vaší oblasti?
	Jak vnímáte umístování dětí do příbuzenské pěstounské péče ve vaší oblasti?

<p>DC2: Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče.</p>	Jak se díváte na odlišné finanční zajištění dle vykonávaného typu pěstounské péče?
	Jak vnímáte výši poskytovaných prostředků pěstounům, kteří vykonávají dlouhodobou pěstounskou péči?
	Jak vnímáte výši poskytovaných prostředků pěstounům, kteří vykonávají pěstounskou péči na přechodnou dobu?
	Jak vnímáte nastavení podmínek pro vyplacení pěstounských dávek?
	Jak se díváte na to, že dávka odměny pěstouna je posuzována jako příjem ze závislé činnosti?
<p>DC3: Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče.</p>	Jaké problémy mohou vyvstat po umístění dítěte do PP?
	Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny vykonávající dlouhodobou pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?
	Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny vykonávající přechodnou pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?
	Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny - příbuzné a prarodiče vykonávající pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?
	Jak vnímáte specifické nároky kladené na pěstouny, pokud si jim svěřené dítě s sebou přináší nějaký zdravotní handicap či sociokulturní zvláštnost?

Zdroj: vlastní

5.4 Výzkumná strategie

K dosažení hlavního cíle mé práce a zodpovězení výzkumné otázky jsem si zvolila kvalitativní metodu sběru dat a techniku polostrukturovaného dotazování.

5.4.1 Metoda výzkumu

Existují různé metody výzkumu. Výběr metody závisí na požadovaném sběru dat, její volbu podřizujeme výzkumnému problému, ne naopak. Hendl (2005) uvádí, že někdy dochází k hledání problému pro metodu, a to z důvodu dobré znalosti metody. „*Takový přístup ovšem není efektivní. Proto je důležité získat přehled o nejrůznějších výzkumných technikách, včetně technik sběru dat (kvalitativních i kvantitativních)... volbu samozřejmě ovlivňují možnosti výzkumníka.*“ (Hendl, 2005, s. 161)

K dosažení cílů mé práce jsem si vybrala kvalitativní metodu sběru dat, kvalitativní dotazování, která koresponduje s cílem mého výzkumného šetření. Kvalitativní výzkum má však své přednosti i nevýhody. Nevýhodou je, že získané znalosti nemusí být zobecnitelné v rámci populace a jiného prostředí, těžko se testují hypotézy a teorie, sběr dat a jejich následná analýza je časově náročná a „*výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi.*“ (Hendl, 2005, s. 52) K přednostem kvalitativního výzkumu dle Hendla (2005) patří získání podrobného popisu a vzhledu „*při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu...zkoumá fenomén v přirozeném prostředí...dobře reaguje na místní situace a podmínky.*“ (Hendl, 2005, s. 52)

V kvalitativním přístupu výzkumník spoluutváří realitu, kterou je třeba spíše interpretovat než objevovat. V plánu výzkumu jsou možné změny v jeho průběhu. Výzkumník je také sám účastníkem, základním předpokladem k úspěchu je též osobní vztah. Je však třeba reflektovat předsudky, osobní zkušenosti výzkumníka apod. „*Mnohé výzkumy není možné opakovat, neboť některé procesy se odehrávají pouze jednou či velmi zřídka...je velmi podstatné, kdo výzkum provádí...záleží na čase i místě...*“ (Mioviský, 2006, s. 26)

5.4.2 Výzkumný nástroj

Při kvalitativním dotazování můžeme použít různé metody, při kterých klademe lidem otázky a dostáváme na ně odpovědi. Dotazovat se můžeme různými typy dotazníků, testů a rozhovorů, které můžeme použít samostatně nebo v kombinacích. Krajní formy získávání informací jsou na jedné straně dotazníky s neměnnou strukturou uzavřených otázek a na druhé straně volné rozhovory, které mají charakter volného vyprávění. (Hendl, 2005)

Ve své práci jsem si jako výzkumný nástroj vybrala polostrukturované dotazování, které představuje střední cestu, ... *„jež se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací.“* (Hendl, 2005, s. 164) Řazení otázek není pevně stanoveno, doporučuje se začínat otázkami o neproblémových skutečnostech a pokračovat otázkami vázajícími se k názorům, pocitům atd. Jelikož tyto otázky mohou vyvolat i záporné reakce, proto je nutné si nejdříve získat důvěru informanta. V závěru se doporučuje zařadit otázky demografické a identifikační (Hendl, 2005)

Podle Miovského (2006) je polostrukturované dotazování *„vůbec nejrozšířenější podobou metody interview, neboť dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview...vyžaduje oproti nestrukturovanému náročnější technickou přípravu.“* (Mioviský, 2006, s. 159) Je třeba vytvořit základní schéma, dle kterého se bude rozhovor odvíjet, je však možné zaměnit pořadí otázek. Mioviský (2006) definuje tzv. jádro interview, které je závazné a obsahuje minimum otázek, které musí tazatel položit. Mimo toto jádro lze položit další doplňující otázky.

V mé práci jsem vybrala výzkumnou strategii s ohledem na charakter zkoumaného problému a výzkumný cíl mé práce. Po zvážení jsem zvolila kvalitativní metodu a techniku polostrukturovaného rozhovoru. V rámci dané situace mohu zaměřovat pořadí otázek a klást doplňující otázky. Přínosem je zde i možnost volby prostředí, které je příjemné jak pro tazatele, tak pro informanta.

5.5 Volba a charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor v mé práci je tvořen sociálními pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí při MÚ Tanvald, Železný Brod, Magistrátu města Jablonec nad Nisou. Informanty jsou výhradně ženy, jelikož mužský prvek je zastoupen „pouze“ v pozici sociálního kurátora při MÚ Železný Brod, tato pracovní pozice neodpovídala zvolené struktuře výzkumného souboru. K volbě výzkumného souboru jsem použila metodu prostého záměrného (účelového) výběru, která *„představuje nejjednodušší variantu metody záměrného výběru. Spočívá v tom, že bez uplatnění dalších specifických metod či strategií vybíráme mezi potenciálními účastníky výzkumu (tj. účastníky splňujícími určité kritérium nebo soubor kritérií) toho, který je pro účast ve výzkumu vhodný a současně s ní také souhlasí.“* (Mioviský, 2006, s. 136)

Výzkumný soubor tvoří pět sociálních pracovníků vykonávajících agendu náhradní rodinné péče při úřadu obce s rozšířenou působností, odboru sociálního, z Tanvaldu, Železného Brodu a Jablonce nad Nisou. Výběr tohoto souboru vyplývá z názvu a cíle mé práce – zjistit, jaký mají pracovníci OSPOD pohled na výkon pěstounské péče v Jabloneckém regionu. Z důvodu zachování anonymity jsem sociální pracovníce očíslovala od SP 1 až po SP 5, neuvádím, ve kterém městě vykonávají svoji praxi.

V následující tabulce je uvedena skladba výzkumného souboru z hlediska dosaženého vzdělání, věku, doby působení při OSPOD, doby výkonu agendy NRP a současného pracovního zařazení. K získání informací vedoucích k charakteristice výzkumného souboru jsem se dotázala sociálních pracovníků formou otázek v závěru polostrukturovaného rozhovoru.

Tab. 3 Charakteristika výzkumného souboru

SP	Věk	Dosažené vzdělání	Pracovní zařazení	Doba výkonu agendy NRP v letech	Doba praxe OSPOD v letech
SP 1	55	Dis. – sociální práce	Náhradní rodinná péče	5	22
SP 2	47	Bc. – sociální práce	Náhradní rodinná péče a osvojení	3	20
SP 3	44	Bc. – sociální práce	Náhradní rodinná péče	2	2
SP 4	25	Mgr. – soc. pedagogika	Doprovázení pečujících osob	1,5	3
SP 5	45	Bc. – sociální práce	Náhradní rodinná péče	2	6

Zdroj: vlastní

5.5.1 Popis situace v oblasti pěstounské péče v Jabloneckém regionu

Když jsem zadávala téma bakalářské práce, pracovala jsem na ÚP ČR, kontaktním pracovišti v Jablonci nad Nisou, které zajišťovalo výplatu dávek ze SSP pro spádové oblasti Jablonce nad Nisou, Železného Brodu a Tanvaldu, veškeré žádosti se zpracovávaly v Jablonci nad Nisou. Od 1. 5. 2014 došlo ke vzniku samostatného kontaktního pracoviště v Tanvaldě, došlo k rozdělení žadatelů dle místa trvalého pobytu na žadatele z oblasti Tanvaldska, oblast Železného Brodu nadále patří pod kontaktní pracoviště v Jablonci nad Nisou. Dle databáze ÚP ČR, která zároveň zajišťuje výplatu nepojistných sociálních dávek, je nyní možné oddělit počet pěstounů z oblasti Tanvaldska.

V měsíci listopadu 2014 bylo v Tanvaldské spádové oblasti 34 pěstounů. V Jablonci n/N a Železném Brodě se jednalo o celkový počet 99 pěstounů. V následující tabulce je uveden počet pěstounů dle jednotlivých typů PP, počet pěstounů, kteří vykonávají příbuzenskou pěstounskou péči a počet pěstounů na přechodnou dobu. Termínem „cizí“ jsou označeni pěstouni, kteří nejsou v příbuzenském vztahu se svěřenými dětmi a vykonávají dlouhodobou pěstounskou péči, jsou osobami pečujícími.

Tab. 4 Počty pěstounů v Jabloneckém regionu k 1. 11. 2014

Typ PP		Tanvald	V %	JN + Žel. Brod	n/N	V %	Celkem	V % z celkového počtu
Dlouhodobá „klasická“ PP	prarodiče	21	61,8		53	53,5	74	55,2
	ostatní příbuzní	4	11,8		4	4	8	6
	„cizí“	8	23,5		37	37,4	45	34,3
PPPD		1	2,9		5	5,1	6	4,5
Celkem		34	100		99	100	133	100

Zdroj: vlastní

Z tabulky je patrné, že velkého procenta dosahuje pěstounská péče, kterou zajišťují prarodiče. Nejvíce je zastoupena v Tanvaldském regionu, kde prarodiče společně s příbuznými činí téměř 74 %. Z celkového počtu je nejméně zastoupena pěstounská péče na přechodnou dobu, je zde pouze šest pěstounů v evidenci, kteří vykonávají pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Zde uvádím příkladem některé pěstouny na přechodnou dobu, abych lépe přiblížila kladené nároky na pěstouny v tomto typu pěstounské péče. Z důvodu ochrany osobních údajů použiji pouze počáteční písmeno abecedy, popř. věk a stav, počet vlastních dětí apod.

1. Manželé A. (39 a 43 let) vychovávají dvě vlastní děti. Pěstounství na přechodnou dobu vykonávají od ledna 2013, krátce po skončení mateřské dovolené na nejmladší dítě. V současné době pečují o novorozence, který bude předán do osvojení. Během roku 2014 jim postupně byly svěřeny dvě děti. Tyto dvě děti již byly předány do osvojení. S dětmi a jejich adoptivními rodiči jsou stále v kontaktu.

2. Paní B. (61 let) vykonává pěstounskou péči dlouhodobou i na přechodnou dobu, již nepečuje o žádné vlastní dítě. V dlouhodobé péči má 3 děti, z toho je jedno zdravotně postižené. V průběhu roku jí byla svěřena do přechodné péče 13 letá dívka, která byla po dvou měsících, z důvodu problematického chování, přemístěna do výchovného ústavu.

5.6 Organizace a průběh výzkumu

Od měsíce července 2014 jsem vyhledávala vhodnou literaturu a stanovila si hlavní cíl práce. Kapitoly teoretické části byly zpracovávány v průběhu listopadu 2014 až února 2015 v návaznosti na stanovení jednotlivých dílčích cílů výzkumu.

Výzkumný soubor je tvořen pracovníci zajišťujícími agendu náhradní rodinné péče při orgánu sociálně-právní ochrany dětí, výběr probíhal metodou prostého záměrného (účelového) výběru. Do svého výběru jsem chtěla zařadit i mužský prvek, v této oblasti však agendu NRP nevykonává žádný muž.

Nejdříve jsem oslovila sociální pracovnice telefonicky, poté byly domluveny osobní schůzky v kancelářích. Rozhovory probíhaly od poloviny února do začátku měsíce března 2015 na jednotlivých pracovištích OSPOD. Informantky odpovídaly na předem

připravené otevřené otázky, v některých případech byly položeny i otázky doplňující. Odpovědi jsem si ručně zapisovala do zápisníku, kde jsem měla předtištěné otázky, zapsané odpovědi byly poté informantkám přečteny. Diktafon jsem nepoužila, protože by tato technika, dle mého názoru, mohla narušit důvěru a otevřenost informantek vůči tazateli. Na začátku rozhovoru jsem vždy dotazované informovala o způsobu použití zjištěných informací a získala jejich ústní souhlas ke zpracování odpovědí v bakalářské práci. Na závěr rozhovoru jsem požádala o zodpovězení demografických údajů, jako je věk, počet let praxe apod.

Ručně zapsané odpovědi jsem poté přenesla do počítače pro lepší přehlednost a následně provedla analýzu dat dle jednotlivých dílčích cílů.

5.7 Etika výzkumu

Z hlediska ochrany osobních údajů musí být prováděný výzkum v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění. Miovský uvádí, že *„informovaný souhlas by měl mít písemnou formu (která je de facto písemným kontraktem, v němž účastník výzkumu potvrzuje svým podpisem, že byl o okolnostech výzkumu řádně informován a souhlasí se svojí účastí)...*“ (Miovský, 2006, s. 281)

Hendl (2005) vymezuje zásady jednání v rámci etiky výzkumu, kdy je třeba získat poučený (informovaný) souhlas, tzn., že osoba musí být řádně informována a musí souhlasit se zařazením do výzkumu. Dále rozlišuje aktivní a pasivní souhlas. V rámci mého výzkumu jsem seznámila informantky s cílem svého výzkumného šetření a sdělila jim informace týkající se ochrany osobních údajů a získala jejich ústní souhlas. Byli obeznámeni s tím, že bude zajištěna jejich anonymita, a také že mohou odmítnout účast na výzkumu.

5.8 Reflexe rizik výzkumné strategie

Validita *„je konstruktem toho, zda způsob, jakým jsme k našim zjištěním dospěli (metody, procedura), a samotná tato zjištění (argumenty, tvrzení), jsou pravdivé, tedy zda odpovídají realitě (jsou věrohodné).“* (Miovský, 2006, s. 255)

K věrohodnosti dat přispívá výběr informantů, v mé práci jsem zvolila metodu prostého záměrného (účelového) výběru. Vybírala jsem mezi informanty ze všech tří pracovišť OSPOD, kteří vykonávají agendu náhradní rodinné péče, z Jablonce nad Nisou, Železného Brodu a Tanvaldu. Také kvalita získaných dat a role výzkumníka ovlivňuje zjištěné výsledky. Jsem si vědoma i těch rizik, která vyplývají jednak z náročnosti celého procesu a také z mojí nezkušenosti se sběrem dat pro výzkum. Hlavně se chci vyvarovat toho, abych se neodklonila od tématu a nezískala data, která jsou mimo oblast mého zkoumání, neovlivňovala informanty odmítavou nebo souhlasnou reakcí na jejich odpovědi a nepokládala zbytečné (popř. navádějící) doplňující otázky, které nesouvisí s tématem a mohou ovlivnit informanta.

5.9 Analýza získaných informací

Kódování nám umožňuje snadnější práci s informacemi, k textu jsou přiřazována klíčová slova dle jeho významu - kódy. (Miovský, 2006) V mé práci jsem k analýze získaných informací použila metodu otevřeného kódování.

Hendl (2005) uvádí, že otevřené kódování je možné použít různým způsobem. Je možné kódovat celé texty, odstavce, nebo jen podle slov. Volba způsobu kódování závisí na položené otázce, stylu práce nebo zkoumanému problému. „*Důležité přitom je, že se neztrácí ze zřetele cíl kódování – tematické rozkrytí textu.*“ (Hendl, 2005, s. 247)

Interpretace získaných dat budu prokládat přímými citacemi výroků informantů pro dosažení větší autenticity. Přepisy všech rozhovorů jsou uloženy v mém osobním archivu, jeden uvádím v příloze textu. Zjištěné informace budou analyzovány dle jednotlivých dílčích cílů.

V páté kapitole jsem představila hlavní cíl výzkumu, zjistit, jaký mají pracovníci OSPOD pohled na výkon pěstounské péče v Jabloneckém regionu a tři dílčí cíle, zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče, zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče, zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče. Jednotlivé dílčí cíle byly poté transformovány do otázek pro rozhovor.

V dílčích podkapitolách jsem popsala zvolenou strategii, kvalitativní metodu a výzkumný nástroj, které jsem použila pro zodpovězení výzkumné otázky. Dále jsem seznámila čtenáře s volbou výzkumného souboru, jeho charakteristikou a s průběhem sběru dat. Byla reflektována rizika a etika výzkumu a také popsána současná situace mapující výkon pěstounské péče v oblasti Jablonce nad Nisou, Železného Brodu a Tanvaldu.

6 Interpretace zjištěných informací

Tato kapitola obsahuje interpretaci zjištěných informací. Bylo provedeno pět rozhovorů se sociálními pracovníci OSPOD, každá odpovídala na připravené otázky, které jsem tematicky rozdělila do tří okruhů dle jednotlivých dílčích cílů výzkumu. Některé informantky mně požádaly o vysvětlení položené otázky, např. otázky týkající se odměny pěstouna. V rozhovoru jsem kladla i doplňující otázky.

K analýze dat jsem použila metodu otevřeného kódování, interpretaci informací komentuji dle jednotlivých dílčích cílů výzkumu.

6.1 Interpretace informací DC1

V této části se budu zabývat rozborem dat dle jednotlivých otázek v rámci dílčího cíle, který povede k zodpovězení výzkumné otázky DC1 - **Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče.** Dílčí cíl byl transformován do pěti otázek rozhovoru.

Otázka 1 – V čem vidíte přínos umístování dětí do PP?

Odpovědi jsem rozlišila dle toho, zda je nebo není přínosem umístování dětí do pěstounské péče. Téměř všechny informantky se shodly na odpovědi, že pěstounská péče je velmi přínosná, jelikož dítě má možnost vyrůstat v prostředí, které se nejvíce podobá rodinnému, vnímají pěstounskou péči jako lepší variantu oproti umístění dítěte do institucionální péče. Dvě informantky uvedly, že prioritou by měla být biologická rodina, mělo by se více dbát na možnost navrácení dítěte zpět do biologické rodiny. K umístění dítěte do pěstounské péče by mělo docházet pouze v případech, kdy se biologická rodina není schopna o dítě postarat, rodiče jsou buď pod vlivem drog, nebo např. ve výkonu trestu. SP 1 uvedla: „*V umístění dítěte do pěstounské péče nevidím až takový přínos, mělo by se primárně dbát na navrácení dítěte zpět do biologické rodiny, je třeba provádět sanaci rodiny.*“ Z odpovědí informantek jsem se dozvěděla, že vidí

přínos v umístování dětí do pěstounské péče, za prioritu však považují pomoc rodině, a to jak biologické, aby nemuselo dojít k odebrání dítěte, tak pěstounské, v udržení kontaktu s původní rodinou, aby mohlo dojít k navrácení dítěte zpět do biologické rodiny. Pěstounskou péči chápou jako krajní možnost pro záchranu dítěte v případě, že rodina nefunguje, ale přesto ji vnímají jako lepší variantu, než ústavní péči.

Otázka 2 – Jaké typy pěstounské péče jsou ve vaší oblasti využívány a jak?

Jak je patrné z tabulky popisu využití pěstounské péče v oblasti Jablonce nad Nisou, Železného Brodu a Tanvaldu, jsou zde zastoupeny všechny typy. Dle odpovědí informantek je nejvíce využívaným typem příbuzenská pěstounská péče vykonávaná prarodiči. Na všech třech pracovištích zaujímá tento typ pěstounské péče první místo co do počtu pěstounů – prarodičů. SP 2 na otázku odpověděla: *„V naší oblasti jsou využívány všechny typy, méně pěstounů je profesionálních. Více dětí je u „cizích“ lidí (skupinky, sourozenci), ale více pěstounů je prarodičů, kteří se starají převážně o jedno dítě.“* Zde jsem položila doplňující otázku, a dotázala se informantky, které pěstouny považuje za profesionální. Za profesionální považuje „cizí“ osoby, které nemají příbuzenský vztah ke svěřenému dítěti a prochází přípravou. Do této kategorie zahrнула i pěstouny na přechodnou dobu, kterých je minimum.

Z rozboru odpovědí jsem došla ke zjištění, že nejvíce je pěstounů – prarodičů. Pěstounská péče vykonávána prarodiči v oblasti Tanvaldu ve velké míře převažuje, a je zde i větší počet dětí svěřených do péče prarodičům. Nejméně využívaným typem v celé oblasti je pěstounská péče na přechodnou dobu.

Otázka 3 – Jak vnímáte využívání institutu dlouhodobé pěstounské péče ve vaší oblasti?

Dlouhodobou pěstounskou péči vnímají informatky velmi pozitivně, v celé oblasti je využívána. SP 1 sdělila: *„Krajský úřad typuje děti vhodné do pěstounské péče, pěstoun a dítě se vzájemně seznamují, než je přistoupeno ke svěřeni. Pěstoun je předem seznámen s jakým zdravotním stavem dítě přichází a jeho dalšími možnými nároky.“* Při dlouhodobé pěstounské péči se informatky shodují na tom, že by měla být

profesionální. „*Děti by se měly cítit bezpečně a dobře, trvá tak půl roku, než dojde ke „sladění“ dítěte a pěstouna*“, uvedla SP 2. Tuto péči hodnotí SP 5 jako velmi užitečnou místo umístění dítěte do ústavní péče. Využívání tohoto typu pěstounské péče vnímají informantky jako prospěšný a velmi vhodný k zabezpečení dětí místo ústavní péče, nahlízejí na tento typ péče jako na profesionální, kdy pěstoun musí projít povinnou přípravou pěstounů. Žádná z informantek se v tomto směru nezmínila o pěstounské péči vykonávané prarodiči.

Otázka 4 – Jak vnímáte využívání institutu přechodné pěstounské péče ve vaší oblasti?

V celé zkoumané oblasti je pěstounská péče na přechodnou dobu málo využívána, osob v evidenci je pouze šest. SP 3 uvedla: „*V naší oblasti je jedna pěstounská rodina na ranou péči, je stále využívána, dobře se s ní spolupracuje.*“ Informantky odpovídaly shodně, že tento typ péče je málo využíváný. SP 1 zmínila, že „*pěstoun na přechodnou dobu by měl být „profík“, brát to jako práci.*“ SP 2 podotkla: „*Je také otázkou času, než se zjistí, že pěstoun může selhávat, vnímám to jako sociální pokus na lidech.*“ Na doplňující otázku, proč si myslí, že je to pokus na lidech, mi informatka sdělila, že nelze opomíjet vznikající citové vazby mezi pěstounem a dítětem. Také nelze předpokládat to, jak se dítě vypořádá s přetrháním citových vazeb a jaký to bude mít vliv na jeho další vývoj. SP 5 poznamenala, že pokud však pěstoun bude dostatečně připraven na přijetí dítěte, je pro dítě bezesporu velkým přínosem naučit se navazovat blízké citové vazby, avšak je třeba přihlídnout k tomu, aby dítě nebylo naráz odtrženo od pěstouna, ale pozvolně přecházelo do stálé péče.

Zjištění vypovídají o tom, že péče na přechodnou dobu je přínosem, ale vzhledem k malému počtu osob v evidenci je využívána velmi málo. Tento institut péče o dítě má zatím krátkou praxi, nikdo nemůže předpokládat další vývoj dítěte, co si s sebou do budoucna odnese. Přesto bylo z odpovědí zřejmé, že je lepší, pokud dítě vyrůstá v rodině, než v ústavní péči, vzhledem ke střídání pečujících osob, a je tato péče vhodná k řešení krizových situací.

Otázka 5 – Jak vnímáte umístování dětí do příbuzenské pěstounské péče ve vaší oblasti?

Zde jsem u informantek zaznamenala různé postoje. Příbuzenskou pěstounskou péčí vcelku vnímají jako ochranu před ústavní péčí, že je vhodné, když dítě zůstává v nejbližší rodině. Přesto SP 1 řekla, že *„je to bezhlavé, vždy to závisí na soudu a na podání žadatelů, soud to chválí, protože na prvním místě je rodina.“* SP 2 uvedla, že ke svěřování dětí do pěstounské péče prarodičům nejčastěji dochází tak, *„že jedna babička povídala, že bere peníze na děti...“* SP 4 vnímá péči prarodičů vcelku pozitivně, ale poznamenala, že *„někdy případy zavání zneužíváním pěstounských dávek.“* SP 5 sdělila, že při umístění jednoho nebo dvou dětí u prarodičů vydávají vyjádření, že posuzovaný případ výkonu pěstounské péče prarodičem je hodný zvláštního zřetele. Přesto do současnosti nevydali záporné stanovisko, žadatelé uvádějí jako obvyklý argument finanční důvody.

6.1.1 Shrnutí DC1

Ze zpracovaných informací vyplývá, že nejvíce využívaným typem je pěstounská péče vykonávaná prarodiči. Informantky se shodují na tom, že by tento typ péče měl být posuzován individuálně, neřadit ho do profesionálního výkonu pěstounské péče, ale vidí přínos pro dítě, že může vyrůstat ve své rodině. Pěstounskou péčí vnímají zejména jako profesionální rodinnou péči o dítě, která je lepší variantou, než péče ústavní. Uvádí, že osobou pečující by měl být pěstoun, který prochází zprostředkováním pěstounské péče a povinnou přípravou žadatelů. Pěstounská péče na přechodnou dobu je málo využívána, vysvětlit to lze poměrně krátkou dobou praxe. Pěstouny v evidenci vidí jako přínos v případě krizového řešení a také pro zajištění rané péče o dítě, kdy je dítěti dána možnost vyrůstat v rodině a naučit se vytvářet si blízké citové vazby. Přivítaly by však větší počet „profesionálů“ – osob v evidenci vykonávajících pěstounskou péči na přechodnou dobu.

6.2 Interpretace informací DC2

V této podkapitole budu analyzovat odpovědi dle jednotlivých otázek v rámci dílčího cíle, které povedou k zodpovězení výzkumné otázky DC2 – **Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče.** Dílčí cíl byl transformován do otázek 6 – 10, na které odpovídaly informantky zabývající se náhradní rodinnou péčí.

Otázka 6 – Jak se díváte na odlišné finanční zajištění dle vykonávaného typu pěstounské péče?

Z odpovědí jsem zjistila, že finanční zajištění dle vykonávaného typu pěstounské péče by informantky více rozlišily. SP 4 uvedla, že v případě příbuzenské pěstounské péče vidí možné zneužití pěstounských dávek, při pěstounské péči vykonávané prarodiči poznamenala, že by byla vhodná nějaká „jiná finanční pomoc.“ Také SP 3 by odlišila výši poskytovaných prostředků pěstounům – prarodičům od výše finančního zajištění profesionální pěstounské péče (pěstounská péče poskytovaná „cizí“ osobou). Informantky také naznačily, že by se mělo přihlížet k vyživovací povinnosti prarodičů k vnoučatům. To vysvětluje jejich pohled na odlišení výše poskytovaných finančních prostředků dle osoby, která vykonává pěstounskou péči. Dále by v těchto případech zohledňovaly individuální přístup k posuzování nároku na dávky a přivítaly by v tomto směru změnu legislativy.

Otázka 7 – Jak vnímáte výši poskytovaných prostředků pěstounům, kteří vykonávají dlouhodobou pěstounskou péči?

SP 1 uvedla: „Rozdělila bych profesionální péči a péči prarodičů.“ SP 3 vnímá finanční zajištění jako dostatečně velkou podporu pěstounů a dlouhodobé pěstounské péče. SP 4 odpověděla, že pokud dítě zůstává v rodině (v péči prarodičů), odměna pěstouna by neměla být posuzována jako plat, „nemělo by to být stejné, jako u profesionálů.“ Podobně jako informantka SP 2 ve druhé otázce, i SP 4 zmiňuje termín „profesionál“ a odlišuje pěstounskou péči vykonávanou „cizími“ osobami od příbuzenské pěstounské

péče vykonávané prarodiči. Informantky méně hovořily o péči vykonávané ostatními příbuznými, vysvětlují si to faktem, že těchto pěstounů je velmi málo. V tomto směru se také informantky zmiňovaly o individuálním přístupu v posuzování výše poskytovaných finančních prostředků. Finanční podporu dlouhodobé péče hodnotily informantky jako adekvátní pro zajištění výkonu profesionální pěstounské péče vykonávané pečujícími osobami.

Otázka 8 – Jak vnímáte výši poskytovaných prostředků pěstounům, kteří vykonávají pěstounskou péči na přechodnou dobu?

Všechny informantky uvedly, že výše poskytovaných dávek je dostačující a odpovídá výkonu tohoto typu pěstounské péče. SP 1 přirovnala pěstounskou péči na přechodnou dobu k trvalému zaměstnání, za které náleží plat. SP 2 na tuto otázku odpověděla, že pokud je tato péče vykonávána profesionálně, jako forma trvalého zaměstnání, „*tak proč ne, je to náročná práce, podléhá pravidlům a povinnostem.*“ SP 4 a SP 5 ohodnotily finanční zajištění jako dostačující. Některé informatky se však pozastavily nad souběhem výplaty odměny pěstouna a rodičovského příspěvku. Vnímají to jako nespravedlivé vůči pěstounům, kteří přijmou starší dítě v krizové situaci, na které již nemůže být vyplácen rodičovský příspěvek, a také vůči adoptivní matce (nebo druhému z rodičů), která bude pobírat pouze rodičovský příspěvek (jako „náhradu“ platu) v době mateřské dovolené, ale nemůže vyčerpat celých 220 tis., protože je část prostředků již vyčerpána pěstounem na přechodnou dobu. SP 2 navrhla, že by měl být lépe propracován systém výplaty rodičovského příspěvku, aby adoptivní rodiče mohly např. čerpat celou částku 220 tis. i v případě, že již byla část prostředků vyčerpána pěstounem.

Otázka 9 – Jak vnímáte nastavení podmínek pro vyplácení pěstounských dávek?

Většina informantek uvedla, že by měla být pravidla lépe nastavena. SP 1 odpověděla, že by dávky měly být vypláceny individuálně, např. pokud mají prarodiče svěřené vnouče do péče jiné osoby a řádně pečují, poté si požádají o svěřením do pěstounské péče,

mělo by se vycházet z okolností, které vedly ke svěřeni dítěte do péče prarodičům. SP 1 řekla, že „*plošné nastavení je špatné.*“ SP 5 řekla, že když už jsou dávky pěstounské péče vypláceny prarodičům, mělo by se jednat o dávky, ne o plat. SP 3 a SP 4 by přivítaly nějaké sankce, pokud např. pěstouni nepodporují vzdělání dítěte.

Otázka 10 – Jak se díváte na to, že dávka odměny pěstouna je posuzována jako příjem ze závislé činnosti?

Odměna pěstouna je od 1. 1. 2013 považována za příjem ze závislé činnosti. Informatky nevidí v tomto případě problém, pokud se odměna pěstouna týká profesionální pěstounské péče, kam řadí pěstounskou péči vykonávanou „cizí“ osobou a osobou v evidenci, tuto péči vnímají jako zaměstnání. Výhrady mají k pěstounské péči vykonávané prarodiči. Vysvětlují si to tím, že tento typ pěstounské péče je v poslední době velmi rozšířený, nepodléhá povinné přípravě pěstounů a může zde docházet ke zneužívání. OSPOD v tomto případě vykonává pouze dohled. SP 1 uvedla, že by byla vhodná úprava „*bezhlavého poskytování dávek*“. V případě odměny pěstouna, pokud je odměna posuzována jako příjem, by měla být opravdu příjmem a započítávat se i do výpočtu nároku na ostatní dávky.

6.2.1 Shrnutí DC2

Z uvedeného je patrné, že informatky nevnímají systém výplaty pěstounských dávek jako špatný, ale uvítaly by lépe – spravedlivě nastavený systém poskytování jak pěstounských dávek, tak dávek z jiných systémů. Poukázaly na shodné finanční zajištění pěstounské péče vykonávané „profesionálními“ pěstouny a pěstouny – prarodiči. V tomto případě by doporučily individuální posuzování při poskytování pěstounských dávek. Také zmiňují podmínky výplaty rodičovského příspěvku ze systému státní sociální podpory, a to v případě osvojení dítěte, o které pečovala osoba v evidenci (pěstounská péče na přechodnou dobu). Výplata dávky rodičovského příspěvku je vyplácena matce (nebo osobě, která o dítě pečuje) na nejmladší dítě v rodině. Na toto dítě může rodič vyčerpat 220 tis., pokud bude nejmladším dítětem

v rodině. Budoucí osvojitel již může dočerpat pouze zbylou část z 220 tis. Dle jejich názoru by budoucí osvojitelé měli mít nárok na vyčerpání celé částky rodičovského příspěvku, jelikož je to pro jednoho z rodičů, který celodenně pečuje o osvojené dítě, většinou jediný zdroj příjmu.

Odměnu pěstouna by v případě pěstounské péče vykonávané prarodiči, ne „profesionály“, změnila na dávku. Myslí si, že prarodiče nevykonávají profesionální péči, za kterou by měl náležet plat a poukazují na vyživovací povinnost mezi dětmi a potomky, tudíž i na vyživovací povinnost prarodičů vůči vnoučatům, pokud tuto povinnost neplní rodiče.

6.3 Interpretace informací DC3

V této podkapitole jsou vyhodnocena data dle jednotlivých otázek v rámci třetího dílčího cíle, která povedou k zodpovězení výzkumné otázky DC3 – **Zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče.** Dílčí cíl byl transformován do otázek 11 – 15.

Otázka 11 – Jaké problémy mohou vyvstat po umístění dítěte do PP?

Na tuto otázku odpověděla SP 1, že může nastat „*prakticky vše*“. Zmínila, že často do pěstounské péče přicházejí děti, které byly zanedbávané, pěstoun musí zajistit zdravotní vyšetření, zubního lékaře apod. V případě miminka, které přijde do rodiny, se mohou setkat např. s fetálním alkoholovým syndromem, kdy u dítěte přetrvává závislostní reakce, dítě je neklidné, špatně spí.

Z odpovědí informantek jsem se dozvěděla, že i když je pěstoun seznámen se zdravotním stavem dítěte, mnohdy dochází k odlišnému vývoji, než se předpokládalo. Nebo pokud přebírá dítě jako zdravé, v některých případech se později mohou objevit deprivací projevy.

SP 4 a SP 5 uvedly, že pěstoun a dítě si někdy „nesednou“. SP 4: „*Rodina dítěti nemusí vyhovovat a dítě nemusí do ní „zapadnout“, mohou mít odlišné názory na život.*“

SP 5 v odpovědi doplnila možný výčet problémů, např. psychickou deprivaci dítěte, sociokulturní propast, věkový rozdíl. Další možný problém, který může nastat, uvedla SP 3, že „*dítě se může projevovat neadekvátně,*“ a to zejména vlivem možné deprivace.

Otázka 12 – Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny vykonávající dlouhodobou pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?

V odpovědích na tuto otázku jsem zaznamenala shodný postoj týkající se přípravy, že pěstouni musí absolvovat povinnou přípravu, umožnit sledování výkonu pěstounské péče a mají povinnost se vzdělávat. U dvou informantek zazněl názor, že pěstouni neznají biologický základ a genetické dispozice u dítěte. SP 1 uvedla, že pokud se dítě začne zajímat o své kořeny, může nastat situace, kdy původní rodina „chybí“. Nebo naopak, že jsou s původní rodinou problémy. V tomto případě SP 2 také zmínila, že pěstoun není zákonným zástupcem dítěte a musí řešit souhlas se zdravotními úkony či s nástupem dítěte do školy.

Otázka 13 – Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny vykonávající přechodnou pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?

Některé informantky uvedly, že k nárokům patří absolvování povinné přípravy pěstounů, dohled nad vykonávanou péčí, vzdělávání. Z analýzy dat vyplývá především to, že náročnost tohoto typu pěstounské péče spočívá v citové vazbě mezi dítětem a pěstounem. SP 2 uvedla, že do půl roku se vytváří emocionální vazba, je třeba se s ní vypořádat. V tomto směru SP 3 sdělila, že dochází ke střídání dětí v rodině, pěstoun musí být připraven zvládnout odpoutat se od odcházejícího dítěte a připravit se na péči o dítě, které nově přichází do rodiny. SP 5 odpověděla: „*Pěstoun se musí naučit oprostit se od dítěte, které měli v péči a připravit se na dítě nové.*“ SP 2 sdělila, že již došlo k případu selhání, kdy se pěstounka, která vykonává pěstounskou péči na přechodnou dobu, nevyrovnala s citovou vazbou k dítěti a „*nechce předat dítě dál, vzniklo tam emocionální pouto.*“

Otázka 14 – Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny - příbuzné a prarodiče vykonávající pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?

Z analýzy odpovědí jsem zjistila, že největším problémem v tomto typu péče je věkový rozdíl zejména mezi dítětem a prarodičem a navrácení se do rodičovské role. Informantky v tomto případě nezohlednily příbuzenskou pěstounskou péči, vykonávanou příbuznými, ne prarodiči, vysvětlují si to tím, že v této oblasti je malý počet pěstounů – příbuzných. Jako specifický nárok na prarodiče uvedla SP 1, že se musí „navrátit do své rodičovské role a překonat provinění, že sami dobře nevychovali děti. Proto cítí vinu a musí se s tím vyrovnat. Někdy se stává, že litují vnoučata, chtějí jim to vynahradit, ale stále setrvávají v prarodičovské roli.“ SP 2 na otázku odpověděla, že „prarodiče jsou mnohdy věkově a zdravotně oslabeni, neumí se k výchově postavit čelem, a pořád jsou tady ti rodiče, dítě je na ně vázáno a vnímá pěstouny jako prarodiče, kteří jim často odpustí, jsou nedůslední ve výchově.“

Otázka 15 – Jak vnímáte specifické nároky kladené na pěstouny, pokud si jim svěřené dítě s sebou přináší nějaký zdravotní handicap či sociokulturní zvláštnost?

V rámci rozhovorů informatky uváděly spíše příklady. SP 2 uvedla, že pěstounům bylo svěřeno dítě se zdravotním handicapem, nyní je mu 22 let, je na vozíku, a stále zůstává u pěstounů. SP 1 sdělila: „Mám pěstounku, která má svěřeny pouze romské děti, které se jí ptají, proč mají ostatní jen bílé děti, a připadají si tak zvláštní. Temperament dětí je jiný, je to specifikum kultury, musí se sžít s jejich kulturou a také je těžké je umístit na školu...“ Dále uvedla, že pěstounka se s tímto velmi dobře vyrovnala, snažila se vše dětem vysvětlit, s ohledem na jejich věk, aby tak lépe porozuměly reakcím okolí. Z odpovědí informantek jsem se dozvěděla, že nároky na pěstouny vnímají jako vysoké, a proto by se pěstoun, dle jejich názoru, měl více vzdělávat a zároveň by měl i s těmito nároky počítat. Pokud je do pěstounské péče svěřeno postižené dítě, pěstoun ví, co to bude obnášet, ale mnohdy se stává, že realita je jiná. Z odpovědí jsem také zjistila, že pěstoun by v těchto případech, dle sdělení SP 5, měl být pečlivější, docházet za odborníky. Také uvedla, že by pěstouni měli akceptovat původ dítěte a umožnit mu seznámit se s jeho kulturou.

6.3.1 Shrnutí DC3

Z odpovědí informantek jsem došla k závěru, že nároků kladených na pěstouny je velmi mnoho. Shodovaly se zejména na tom, že pěstoun se musí vypořádat jak s psychickými, tak zdravotními problémy dětí svěřených do pěstounské péče. Z rozhovorů vyplynulo, že by proto uvítaly náročnější přípravu pěstounů, obzvláště osob v evidenci, aby tyto osoby lépe psychicky zvládly střídání dětí v rodině. Příprava, dle informantek, by byla vhodná i pro prarodiče, aby byli schopni navrátit se do rodičovské role a předejít tak případnému opakování chyb ve výchově. Zejména na prarodiče jsou kladeny vysoké nároky, jelikož jsou mnohdy oslabeni jak věkově, tak zdravotně. Informantky odpověděly shodně, že je pro prarodiče velmi těžké oprostít se od prarodičovské role. Preferovaly by větší spolupráci s rodiči dítěte v rámci sanace rodiny, aby mohlo dojít k obnovení vztahu mezi rodiči a dítětem a k případnému svěřením zpět do jejich péče, pokud je to jen trochu uskutečnitelné.

Dle informantek by pěstouni měli projít náročnější přípravou, poskytovat větší součinnost při vykonávání dohledu nad výkonem pěstounské péče a současně by měli být svědomitější ve spolupráci s odborníky. Za důležité považují kontakt s biologickou rodinou, pěstoun by měl toto akceptovat, aby bylo možné navrátit dítě zpět do „své“ rodiny. Uvědomují si však, že ne vždy je to realizovatelné.

Informantky na položené otázky odpovídaly velmi ochotně, většina odpovědí vycházela z jejich vlastních zkušeností. Bylo patrné, že jim tato problematika není lhostejná a chtějí chránit především zájmy dítěte.

Závěr

V mé práci jsem zjišťovala pohled pracovníků OSPOD na jednotlivé aspekty výkonu pěstounské péče ve zkoumané oblasti Jablonce nad Nisou, Železného Brodu a Tanvaldu. Problematika pěstounské péče je v současnosti velmi diskutovanou oblastí. Umístěním dítěte do pěstounské péče je dítěti umožněno vyrůstat v rodinném prostředí, které je v dnešní době upřednostňováno před péčí institucionální.

Hlavním cílem mé práce, výzkumnou otázkou, bylo zjistit, jaký mají pracovníci OSPOD pohled na výkon pěstounské péče v Jabloneckém regionu. Byly stanoveny tři dílčí cíle, zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče, zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče, zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče.

Po provedeném výzkumu jsem zhodnotila, že použitá kvalitativní metoda a technika polostrukturovaného rozhovoru byla vhodně zvolena ke zjištění informací pro zodpovězení výzkumné otázky hlavního cíle. Při dotazníkovém šetření bych v rámci definovaného problému nezískala pohled na zkoumanou problematiku tak do hloubky. V případě opakovaného výzkumu bych zvážila možnost využít diktafon, který by mi usnadnil zápis provedených rozhovorů a zároveň by byl zachycen celý průběh rozhovoru, včetně detailů. V průběhu rozhovorů jsem také shledala, že bylo třeba některé otázky pracovnícím OSPOD vysvětlit, jelikož nebyly tolik informovány např. o výši vyplácených dávek pěstounské péče a o nároku na ostatní dávky ze systému státní sociální podpory.

Z analýzy dat vztahujících se k DC1 - zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na využívání jednotlivých typů pěstounské péče, jsem z odpovědí informantek shledala, že nejvíce využívaným typem je pěstounská péče vykonávaná prarodiči, a shodují se na tom, že by tento typ péče měl být posuzován individuálně, zejména v souvislosti s opakováním výchovných chyb a poukazují na to, že příbuzní a prarodiče neprochází povinnou přípravou. To samo o sobě však neznamená, že nemůže také dojít k selhání pěstouna, který přípravu absolvoval. Pěstounskou péči vykonávanou prarodiči neřadí mezi „profesionální“ výkon pěstounské péče, ale vidí zde přínos pro dítě, že může vyrůstat ve své rodině. Osob v evidenci, které

vykonávají pěstounskou péči na přechodnou dobu, je velmi málo, přivítaly by nárůst těchto osob, aby děti v rané péči nemusely trávit první dny svého života v ústavní péči.

U výzkumné otázky DC2 – zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na finanční aspekty zajištění pěstounské péče, jsem došla k závěru, že finanční zajištění pěstounské péče nevnímají informantky jako nedostatečné, spíše naopak, ale doporučily by lépe – spravedlivě nastavený systém poskytování těchto dávek. Sociální pracovníce OSPOD by uvítaly i případnou změnu legislativy v oblasti nároku na výplatu pěstounských dávek a jejich výši v návaznosti na odlišení „profesionální“ pěstounské péče od pěstounské péče vykonávané prarodiči. Péče prarodičů, dle jejich názoru, by měla být posuzována vždy individuálně, a k pěstounské péči se přiklání v těch případech, kdy rodiče dětí zemřeli, nebo jsou ve výkonu trestu, ale ne v těch případech, kdy se o děti biologičtí rodiče starat nechtějí, byť mohou. Jejich úsudek týkající se rozdílného posuzování nároku na dávky je vysvětlitelný případy z jejich praxe, kdy často dochází ke svěření do pěstounské péče prarodičům z důvodu finančního zajištění rodiny a poukazují na možné zneužívání pěstounských dávek.

DC3 – zjistit, jaký je pohled pracovníků OSPOD v Jabloneckém regionu na nároky kladené na pěstouny při výkonu pěstounské péče, byl zodpovězen následovně. Náročnost výkonu pěstounské péče je dán velkou psychickou zátěží na osoby vykonávající pěstounskou péči. Pracovnice OSPOD uvedly, že pěstoun musí být připraven téměř na vše. Musí zvládnout deprivacní projevy dětí, které jsou velmi časté, a také zdravotní či tělesný handicap. V tomto směru navrhuji důkladnější přípravu pěstounů a využití větší spolupráce s odborníky. Také vznik citové vazby mezi osobou v evidenci a dítětem svěřeným do pěstounské péče na přechodnou dobu vnímají sociální pracovníce jako velmi citlivou oblast. Chápu, že vždy nelze předejít všem možným rizikům, ale je možné je eliminovat, např. vhodným výběrem pěstounů a komplexnější přípravou. Hlavní cíl mé práce – zjistit, jaký mají pracovníci OSPOD pohled na výkon pěstounské péče v Jabloneckém regionu byl tímto naplněn.

Svou práci jsem shledala jako velmi přínosnou, zjistila jsem, že tento výzkum mi pomohl lépe porozumět položené otázce a přinesl mnoho dalších informací z oblasti pěstounské péče a náročnosti profese sociálního pracovníka OSPOD při zajišťování náhradní rodinné péče dětem, které nemohou vyrůstat se svými rodiči. Problematika

pěstounské péče se jistě bude i nadále vyvíjet, a to především směrem zohledňujícím nejlepší zájem dítěte. V tomto bych doporučila, zaměřit se na osoby v evidenci, které vykonávají pěstounskou péči na přechodnou dobu, na zajištění jejich kvalitní a profesionální přípravy a také jim odborným vedením pomoci vypořádat se s emocemi při předávání dětí do osvojení a posilovat jejich připravenost a profesionalitu.

O mou práci již projevily zájem pracovnice OSPOD, které byly informantky mého výzkumu. Dále může být využita k dalšímu vzdělávání sociálních pracovníků a také studentů, kteří studují sociální a další příbuzné obory. Vzhledem k tomu, že pěstounská péče zatím není vnímána až tak pozitivně laickou veřejností, může této skupině osob přinést zajímavé informace o výkonu pěstounské péče a pomoci tak změnit jejich pohled na danou problematiku. Jde především o nejlepší zájem dítěte a jeho další uplatnění ve společnosti.

Závěrem bych chtěla podotknout, že jsem si vědoma toho, že pohled pracovníků OSPOD se může lišit dle zkoumané oblasti, neboť může být určován jiným poměrem zastoupení jednotlivých typů pěstounské péče či rozdílnou socioekonomickou situací v jednotlivých regionech.

Seznam tabulek

Tab. 1 Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle stupně závislosti.....	33
Tab. 2 Transformace dílčích cílů do otázek pro rozhovor	47
Tab. 3 Charakteristika výzkumného souboru	51
Tab. 4 Počty pěstounů v Jabloneckém regionu k 1. 11. 2014.....	52

Seznam zdrojů

Odborné publikace

BOŤOVÁ, Antonie a kol. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: Triada - poradenské centrum, 2008, 68 s. ISBN 978-80-254-3353-9.

BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010, 356 s. ISBN 978-807-3676-704.

BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3. přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, 57 s. ISBN 978-80-87455-18-0.

BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3. přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, 60 s. ISBN 978-80-87455-19-7.

GABRIEL, Zbyněk; NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, 144 s. ISBN 978-802-4717-883.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

KONEČNÁ, Hana; SUDOVÁ, Markéta. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 88 s. ISBN 978-80-87455-08-1.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. Knižnice psychologické literatury. ISBN 80-042-5236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999, 183 s. ISBN 80-717-8304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, 155 s. ISBN 80-717-8637-3.

MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 978-807-3677-398.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte. Praha: Nadační fond J&T, 2014, 65. s.

NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004, 159 s. ISBN 80-861-3156-4.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, 94 s. ISBN 978-808-6131-917.

Pěstouni mají právo na služby: Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči. Praha: Rozum a cit, 2007, 241 s.

Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011, 81 s. ISBN 978-80-7421-039-6.

Pěstounská rodina, můj záchranný kruh: Průvodce pro žadatele o pěstounskou péči v Libereckém kraji. 2. vydání. Turnov: Centrum pro rodinu Náruč, 2013, 55 s.

PURVIS, Karyn B; CROSS, David R; SUNSHINE, Wendy Lyons. *Dítě v nové rodině.* Překlad Lenka Vlčková. Praha: Grada, 2013, 252 s. ISBN 978-802-4745-350.

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Průvodce náhradní rodinnou péčí.* 5. vyd. Praha: Spolu dětem, 2012, 39 s.

VANČÁKOVÁ, Martina. *Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-808-7455-050.

VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 77 s. ISBN 978-80-87455-09-8.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce.* Praha: Portál, 2012, 197 s. ISBN 978-802-6200-659.

Legislativní zdroje

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění

Zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny Základních Práv a Svobod, v platném znění

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

Seznam příloh

Příloha 1 Přepis rozhovoru	II
---	-----------

Přepis rozhovoru

V úvodu rozhovoru jsem se představila a požádala o poskytnutí rozhovoru, který bude využit v bakalářské práci. Dále jsem sdělila informantce, že bude zachována její anonymita a také získala informovaný souhlas (ústní) se zpracováním odpovědí.

Na konci rozhovoru jsem požádala o informace, které jsem využila k charakteristice výzkumného souboru: věk, získané vzdělání, pracovní zařazení a počet let praxe v oblasti náhradní rodinné péče.

1. V čem vidíte přínos umístování dětí do PP?

Dítě je v prostředí, které se nejvíce podobá běžnému modelu rodiny. Je to jistě lepší, než vyrůstat v ústavní výchově, kde se o dítě stará více osob, a dítě si tak nemůže vytvořit blízkou vazbu na pečující osobu. V ústavu sice má vše co potřebuje, personál se jistě postará, ale chybí tam to rodinné zázemí.

2. Jaké typy pěstounské péče jsou ve vaší oblasti využívány a jak?

Pěstounská péče na přechodnou dobu, pěstounská péče běžná, tzn. příbuzenská – prarodiče, příbuzenská – ostatní příbuzní a cizí. Nejvíce zastoupena je pěstounská péče příbuzenská vykonávaná prarodiči. Návrhy na svěřeni si podávají prarodiče sami, protože jim se pěstounská péče nezprostředkovává. Pěstounů na přechodnou dobu je moc málo, často se stává, že děti, které by mohly být do takové péče svěřeny, musí zůstat v ústavní péči a čekat na rozhodnutí soudu, kam budou dále svěřeny.

3. Jak vnímáte využívání institutu dlouhodobé pěstounské péče ve vaší oblasti?

Je potřebná, rodiče často selhávají ve svých rodičovských povinnostech, což může být způsobeno nízkou socioekonomickou situací v regionu. Do této péče přicházejí většinou děti z ústavu, u cizích pěstounů, kterých je tady sice málo, je svěřeno více dětí, třeba sourozenci.

4. Jak vnímáte využívání institutu přechodné pěstounské péče ve vaší oblasti?

Je nedostatečná, v naší oblasti je takových pěstounů málo. Máme tu pěstounku na přechodnou dobu, ale ta má teď v péči jedno dítě a má ještě dvě vlastní, a tak není možné jí svěřit další. Už její péči prošlo celkem šest dětí, všechny, co měla v přechodné péči, byly osvojeny.

5. Jak vnímáte umístování dětí do příbuzenské pěstounské péče ve vaší oblasti?

Těžko říct, v určitých případech pozitivně, někdy případy zavání zneužíváním pěstounských dávek. Prarodiče se většinou starají o jedno dítě. Máme ale tady taky babičku, která má svěřeny do pěstounské péče čtyři sourozence, matka dětí čeká páté dítě, a bydlí s nimi. Ono je to těžké, paní nám řekla, že je přece nemůže vyhodit, protože to už někdo udělal jejich dceři, ona ji totiž adoptovala. Teď zůstala sama, manžel od ní odešel, nemohl se smířit s tím, že se dcera o děti nestará.

6. Jak se díváte na odlišné finanční zajištění dle vykonávaného typu pěstounské péče?

Rozdíl ve finančním zajištění různých typů pěstounské péče by mohl být markantnější. Pěstounská péče příbuzenská je nadmíru finančně podporovaná, vidím zde velké riziko zneužívání. Jak jsem uvedla u předchozí otázky, tam se jednalo o finanční zajištění rodiny. Myslím si, že to tak není správné. Neměly by to být pěstounské dávky, ale nějaká jiná finanční pomoc.

7. Jak vnímáte výši poskytovaných prostředků pěstounům, kteří vykonávají dlouhodobou pěstounskou péči?

Vzhledem k tomu, že se v nejvíce případech jedná o pěstounskou péči vykonávanou prarodiči, viděla bych finanční podporu jako příliš štědrú. Pokud péče zůstává v rodině, neměla by dle mého názoru být vyplácena odměna pěstouna sloužící jako plat. Nemělo by to být stejné jako u profesionálů.

Koho radíte mezi profesionály?

To jsou cizí osoby, které nejsou příbuzné se svěřenými dětmi.

8. Jak vnímáte výši poskytovaných prostředků pěstounům, kteří vykonávají pěstounskou péči na přechodnou dobu?

Myslím si, že ohodnocení pěstounské péče na přechodnou dobu je odpovídající. Předtím to bylo málo a byla to jenom dávka. Mají to jako práci a za tu jim náleží plat.

9. Jak vnímáte nastavení podmínek pro vyplácení pěstounských dávek?

Podmínek by mohlo být více. Např. v případě, když prarodiče neposílají děti do školy (ve věku 15 +), by měly být určeny nějaké sankce. Máme tady takové dvě rodiny, kluk nechce chodit do školy, že se mu nelíbí učitel. A tak ho evidovali na úřad práce, aby nepřišel o peníze. Takto vlastně situace reálně vypadá tak, že vnoučata nechodí do školy a nedělají absolutně nic a prarodiče za to dostávají zapláceno.

10. Jak se díváte na to, že dávka odměny pěstouna je posuzována jako příjem ze závislé činnosti?

To závisí na typu pěstounské péče. Pokud se jedná o pěstouny, kteří mají svou činnost jako životní náplň, věnují se maximálně všem dětem, snaží se naplňovat jejich potřeby, tak v tom nevidím problém. Pokud se ale jedná o prarodiče (v tomto kraji často z menšinové populace), kteří jsou často téměř celý život zapsáni na ÚP, nesouhlasím s tím. Počítá se to do opracovaných let k důchodu.

11. Jaké problémy mohou vyvstat po umístění dítěte do PP?

To dost závisí na typu vykonávané pěstounské péče. Ale možný výčet problémů: sociokulturní propast mezi pěstounem a dítětem, psychická deprivace dítěte, vyšší věkový rozdíl, např. prarodič – vnouče – generační propast, pěstouni a dítě si „nesednou“.

12. Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny vykonávající dlouhodobou pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?

Absolvují přípravu na Krajském úřadě, musí umožnit sledování pěstounské péče každé dva měsíce, musí se povinně vzdělávat – 24 h za rok.

13. Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny vykonávající přechodnou pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?

Platí to stejně, jako jsem uvedla v předchozí odpovědi, dále má mít rodina určitá specifika, rodinná situace, zabezpečení bydlení, osobní charakteristiky a dobrý zdravotní stav. Taky musí být připraveni na střídání dětí. Musí proto absolvovat testy, i děti z rodiny se musí účastnit. Vlastně celá rodina musí absolvovat povinnou přípravu.

Jak si myslíte, že zvládají možné citové vazby na dítě a emoce při jeho předávání?

Paní je taková pohotová, bere to jako práci. Prý je s rodinami stále v kontaktu.

14. Jaké specifické nároky jsou kladeny na pěstouny - příbuzné a prarodiče vykonávající pěstounskou péči oproti „běžným rodičům“?

Prarodiče jsou v jiné pozici než rodiče – generační propast, jsou vyšší nároky na psychickou zátěž pěstounů, další nároky jako výše – zejména umožnit sledování a návštěvy sociálních pracovníků, vzdělávat se, méně spolupracují.

15. Jak vnímáte specifické nároky kladené na pěstouny, pokud si jim svěřené dítě s sebou přináší nějaký zdravotní handicap či sociokulturní zvláštnost?

V příbuzenské pěstounské péči, myslím prarodiče, jsou tyto nároky příliš malé. Tam to vědí, jak to je v rodině. Osoby vykonávající tento typ pěstounské péče neprocházejí žádnou přípravou pěstounů, ale myslím si, že by tam měla být také příprava.

V případě, že je na pěstounskou péči pohlíženo jako na povolání, by se tyto nároky měly rozhodně zvýšit.

Z jakého důvodu?

Aby se lépe orientovali, měli by mít základní vědomosti, třeba s psychologie a pedagogiky, Děti, které jsou jim svěřeny, mají určité návyky z ústavu, musí si vědět rady s jejich možnými projevy. Nebo pokud pečují třeba o postižené dítě, měli by znát, jak se může postižení vyvíjet. Taky jim může být předáno dítě zdravé a pak se něco projeví, o čem nevěděli.